

Medine Tarihçisi Ebu'l-Hasen Nûrüddîn Alî b. Abdillâh El-Hasenî Es-Semhûdî Eş-Şâfiî'nin (v. 911/1506) Hayatı ve Eserleri

İbrahim BARCA*

Özet

Bu makalenin konusu, *Vefâü'l-vefâ bi-ahbâri dâri'l-Mustafâ* adlı eseri sayesinde Medine tarihçisi diye meşhur olmuş Ebü'l-Hasen Nûrüddîn Alî b. Abdillâh el-Hasenî es-Semhûdî eş-Şâfiî'dir. Makalede öncelikle es-Semhûdî'nin hayatı, ardından şehirlere göre hocaları ve talebeleri, son olarak da ilgili olduğu alanlara göre eserleri incelenmiştir. Çalışmanın amacı, üzerinde ülkemizde kapsamlı bir çalışma henüz yapılmamış olan es-Semhûdî'yi hayatı, hoca-talebeleri ve eserleri bağlamında tanıtmaktır.

Anahtar Kelimeler: Şehir ve Bölge Tarihi, Medine Tarihi, es-Semhûdî, Fıkıh, Hadis.

Abstract

The topic of this article is Ebü'l-Hasen Nûrüddîn Alî b. Abdillâh el-Hasenî es-Semhûdî eş-Şâfiî. He was Medine historian and became famous with *Vefâü'l-vefâ bi-ahbâri dâri'l-Mustafâ*. In this article primarily was examine es-Semhûdî's life, teachers, students and works. Aim of the study is introduce es-Semhûdî within the context of his life, teachers, students and works. Because did not sufficiently and extensively tackle es-Semhûdî in our country.

Keyword: Regional and Urban's History, History of Medina, es-Semhûdî, Islamic Law, Hadith

A. Hayatı

Nûrüddîn Ebü'l-Hasen Alî b. el-Kâdî Afîfiddîn Abdillâh b. Ahmed el-Kâhirî el-Hasenî eş-Şâfiî es-Semhûdî,¹ 844/1440 yılı Safer ayında

* Siirt Üniversitesi İlahiyat Fakültesi İslam Tarihi ve Sanatları Bölümü Öğretim Üyesi

Mısır'ın güney bölgesinde Nil nehrinin batısında bulunan Semhûd şehrinde doğmuştur. es-Semhûdî, kendisinden bahseden kaynaklarda, bu lakabının yanında soyu Hz. Hasan'a ulaştığı için “eş-Şerîf” ve “es-Seyyîd” unvanlarıyla da anılmıştır.²

Çocukluğunu doğduğu yer olan Semhûd'ta³ geçiren es-Semhûdî, babasının yanında bazı temel eserleri okumuştur. es-Semhûdî, eğitimine devam etmek amacıyla babasıyla ve tek başına olmak üzere birkaç kez -ilk kez 858/1454 yılında olmak üzere- Kahire'ye yolculuk yapmıştır. Kahire'de Şerefüddîn el-Münâvî, el-Mahallî, eş-Şeyh Zekeriyâ, eş-Şemsü'l-Bâmî, en-Necm b. Kâdî Aclûn, eş-Şems eş-Şirvânî, el-Bulkînî, es-Sa'd b. ed-Dîrî, eş-Şihâb eş-Şâremsahî, Ahmed b. İsmâîl el-İbşîtî ve Ebü'l-Ferec el-Merâğî gibi âlimlerden dersler almıştır. Erken yaşlardan itibaren ders ve fetva vermeye başlayan es-Semhûdî, bir süre sonra Kahire'nin Şafîî fikhındaki saygın âlimlerinden birisi haline gelmiştir.

Hocası Şerefüddîn el-Münâvî, talebesi es-Semhûdî'yi torunu olan Ahmed el-Mısırî es-Sabbâr'ın kızıyla evlendirmiş ve onu İbn Tolun Camii'nde hadis, Sâlihiyye Medresesi'nde fıkıh derslerinde kendisine mü'îd yapmıştır.⁴ Bunlarla yetinmeyen Hocası Şerefüddîn el-Münâvî, es-Semhûdî'ye tasavvuf hırkası giydirmiş, es-Sâlihiyye Medresesi'ndeki mahkemelerde kadıların oturduğu yerde onu oturmuş ve ona diğer bazı görevler de teklif etmiştir. Ancak es-Semhûdî, onun teklif ettiği yargıçlık vekilliği gibi bazı görevleri kabul etmemiştir.⁵

es-Semhûdî, 870/1465 yılının Zilkade ayında hanımını, Kahire'deki görev ve gelirlerini terk ederek annesiyle beraber hac farızasını eda etmek niyetiyle Mekke'ye gider; fakat hac dönemine yetişemez. O yıl Mekke'den

¹ Ebu'l-Hayr Şemsüddîn Muhammed b. eş-Şeyh Zeynüddîn Abdîrrahmân b. Muhammed es-Sehâvî el-Kâhîrî eş-Şafîî, *et-Tuhfetü'l-latîfe fî târihi'l-Medîneti's-şerîfetü'l-latîfe fî târihi'l-Medîneti's-şerîfe*, Beyrut 1993, II, 280.

² es-Semhûdî'nin Hz. Hüseyin'in soyundan geldiği de ileri sürülmüştür. Bkz. Muhammed b. Alî eş-Şevkânî, *el-Bedrü't-tâli' bi-mehâsine men ba'de'l-karni's-sâbi'*, Kahire 1348, II, 470.

³ Semhûd, Güney Mısır'da Nil'in batısında yer alan ve şeker kamışlarının sıkıldığı yerlerin sıklığıyla meşhur bir yerleşim yerinin adıdır. Bkz. Şihâbüddîn Yâkût b. Abdillâh el-Hamevî, *Mu'cemü'l-büldân*, I-V, Beyrut 1977, III, 255.

⁴ Mü'îd; medrese ve camilerde bir eğitim-öğretim kadrosu olup görevi muderris veya fakihin anlattıklarını tekrar etmek ve derslerin öğrenciler tarafından anlaşılmasını sağlamak için açıklamalar yapmaktır. Bkz. Makdisî, *Ortaçağ'da Yükseköğretim İslâm Dünyası ve Hıristiyan Batı*, trc. Ali Hakan Çavuşoğlu ve Tuncay Başoğlu, İstanbul 2012, 284.

⁵ eş-Şevkânî, *el-Bedrü't-tâli' bi-mehâsine men ba'de'l-karni's-sâbi'*, II, 470; es-Sehâvî, *et-Tuhfetü'l-latîfe fî târihi'l-Medîneti's-şerîfe*, II, 282; Mustafa Sabri Küçükçaşçı, “es-Semhûdî”, *DİA*, XXXVIII, 489.

ayrılmayarak orada ikamet eden es-Semhûdî, Mekke’de ikamet eden veya hac ve umre ibadetlerini eda etmek için oraya gelen âlimlerden dersler aldığı gibi, başkaları da bu dönemde ondan dersler almıştır. Ayrıca bu süre zarfında es-Semhûdî, Mekke ve Medine ile ilgili rivayetleri toplamaya başlamıştır. Hac ibadetini eda etme zamanı geldiğinde ise geçen yıl gerçekleştiremediği hac farızasını eda etmiştir.¹

Hac farızasını eda ettikten sonra 873/1468 yılında henüz 29 yaşındayken Medine’ye gidip yerleşen es-Semhûdî, 874/1469 yılında kardeşlerine baksın diye annesini memleketine göndermiştir. es-Semhûdî, önceleri Hz. Peygamber’e yakın olmak için Mescid-i Nebevî’nin yanında bir hücrede, sonraları ise Hz. Alî’nin Basra’ya giderken Medine valisi olarak atadığı Temîm ed-Dârî’nin evi diye bilinen evde ikamet etmiş,² kitaplarını ve eşyalarını bu eve taşımıştır. O, Memlûk Sultanı Kayıtbay’ın³ verdiği parayla bu evi sonradan satın alıp tamir etmiştir.⁴ es-Semhûdî, Muhammed b. Ömer b. el-Muhibbî’nin kızkardeşiyle evlenerek Medine’deki ez-Zerendî ailesiyle akraba olmuştur.⁵ Bir süre sonra bu hanımdan da boşanan es-Semhûdî, Şeyh Muhammed el-Merâğî’nin kızkardeşi ve aynı zamanda Şeyh Nâsirüddîn Ebü’l-Ferec’in kızıyla evlenmiştir.⁶ es-Semhûdî, bu hanımın kardeşinin vefatından sonra ondan da boşanmıştır. Bu evliliklerinden sonra artık bir daha evlenmeyen es-Semhûdî’nin hayatı boyunca hiç çocuğu olmamıştır.⁷

es-Semhûdî, bir süre sonra Medine’nin önemli âlimlerinden birisi haline gelmiştir. Medine’de ikamet edip de ondan ders almayan neredeyse

¹ es-Sehâvî, o yıl Mekke’de es-Semhûdî’yle beraber olduklarını ve onun kendisinden *el-İbtihâc* ve diğer birçok eserini -bazısını el yazısıyla yazıp kendisi için çoğalttığını dinlediğini ve aynı yıl hac ibadetini beraberce eda ettiklerini ifade etmiştir. Bkz. es-Sehâvî, *ed-Dav’ü’l-lâmi’ li-ehli’l-karni’t-tâsi*, Beyrut, V, 246; es-Sehâvî, *et-Tuhfetü’l-latîfe fî târihi’l-Medîneti’s-şerîfe*, II, 282.

² es-Sehâvî, *et-Tuhfetü’l-latîfe fî târihi’l-Medîneti’s-şerîfe*, II, 225; Nûrüddîn Alî b. Abdillâh b. Ahmed el-Hasenî eş-Şafiî es-Semhûdî, *Vefâü’l-vefâ bi-ahbâri dâri’l-Mustafâ*, thk. Kâsım es-Sâmerrâî, Cidde 2011, III, 18.

³ Hayatı için bkz. es-Sehâvî, *ed-Dav’ü’l-lâmi’ li-ehli’l-karni’t-tâsi*, VI, 201-211, es-Sehâvî, *et-Tuhfetü’l-latîfe fî târihi’l-Medîneti’s-şerîfe*, II, 382-383; İsmâil Yiğit, “Kayıtbay”, *DİA*, XXV, 80.

⁴ es-Semhûdî, bununla ilgili olarak “Medine’de bir evimin olacağını hayal bile edemezdim” der. Bkz. es-Semhûdî, *Cevâhirü’l-ikdeyn fî fazli’s-şerefeyn şerefi’l-ilmî’l-celî ve’n-nesebi’l-alî*, thk. Mûsâ Benây el-Alilî, Bağdat 1984, s. 172.

⁵ Bu hanımın adı Rukayye idi. Bkz. es-Sehâvî, *ed-Dav’ü’l-lâmi’ li-ehli’l-karni’t-tâsi*, XII, 35.

⁶ Bu hanımın adı Fâtıma idi. Bkz. es-Sehâvî, *ed-Dav’ü’l-lâmi’ li-ehli’l-karni’t-tâsi*, XII, 102.

⁷ Bkz. es-Sehâvî, *ed-Dav’ü’l-lâmi’ li-ehli’l-karni’t-tâsi*, V, 246.

hiçbir kimse kalmamıştı.¹ es-Semhûdî'nin hac farizasını eda etmek için Mekke'de bulunduğu 13 Ramazan 886 (5 Kasım 1481) tarihinde, Mescid-i Nebevî'de çıkan bir yangında kütüphanesindeki tüm kitaplar yanıp kül olmuştur. O, bu yangında yaklaşık 300 ciltlik kütüphanesinin zayi olduğunu belirtmiştir. es-Semhûdî'nin Medine tarihine dair en hacimli eseri olan *İktidâü'l-vefâ bi-ahbâri dâri'l-Mustafâ* adlı eseri de bu yangında yok olmuştur.²

es-Semhûdî, Medine ahalisine hizmet götürülmesi ve onların yaşam standartlarının iyileştirilmesi için civar belde ve ülkelerin sultan ve onların eşleriyle iyi geçinmiş ve bunun karşılığını hem o, hem de Medineliler fazlasıyla görmüştür. Sultan Kayıtbay, 884/1479-80 yılındaki hac ibadeti sırasında Medine'ye geldiğinde es-Semhûdî tarafından hoş bir şekilde karşılanıp ağırılanmasından bir hayli memnun kalmış ve sadece o yıl Medine ehline dağıtılmak için 6000 küsür dinar hibe etmiştir.³ es-Semhûdî'nin isteği üzerine o, Medine emirini görevinden almış ve Medine emirlerinin Medine ahalisinden aldıkları bütün vergileri kaldırıp kendisi bizzat o emirlere yıllık bin irdeb (66000 litre) buğday göndermeyi taahhüt etmiştir. Bir başka defasında ise es-Semhûdî'nin isteği ve ricası sonucu Sultan Kayıtbay, 881/1477 yılında -Mescid-i Nebevî ve Hane-i Saadetleri onarması için görevlendirdiği Şeyhülharem Şemsüddîn İbnü'z-Zemen'in muhalefet etmesine rağmen- Mescid-i Nebevî'de eskiden kalma bir kapıyı ve onun ardındaki tüneli kapattırmıştır. Zira bu kapı önünde bekleyen bazı kimseler, hacılara bu kapıdan Hz. Fâtıma'nın evine çıkıldığı yalanını uydurarak hem haksız kazanç elde ediyor hem de erkek ve kadınların birbirleriyle ihtilatına ve izdihama sebebiyet veriyorlardı.⁴ Sultan Kayıtbay, es-Semhûdî'ye verdiği atıyye ve hediyelerin yanında ona maaş bağlamış, Rûm memleketinden gelen sadakalardan kadınlara verilen miktar kadar -yıllık 100 dinar- ona verilmesini emretmiş⁵ ve yaptırdığı medrese ve kütüphanenin

¹ Abdurrahmân b. Abdilkerîm el-Hanefî el-Medenî el-Ensârî, *Tuhfetü'l-muhibbîn ve'l-ashâb fî ma'rifeti mâ li'l-Medeniyîn mine'l-ensâb*, thk. Muhammed el-Arvîsî el-Matvî, Tunus 1970, I, 271.

² es-Semhûdî'nin anlattığına göre, onun bütün kitapları Mescid-i Nebevî'nin arka taraflarında ikamet ettiği ve halvetim dediği yerdeydi. O, içinde bizzat kendisinin telif ettiği eserler de bulunan yaklaşık 300 ciltlik eserinin bu yangında yanıp kül olduğunu zikretmiştir. Bkz. es-Semhûdî, *Vefâü'l-vefâ bi-ahbâri dâri'l-Mustafâ*, thk. Kâsım es-Sâmerrâî, II, 416.

³ Bu ziyaret, es-Semhûdî tarafından detaylı bir şekilde *Vefâ*'da kaydedilmiştir. Bkz. es-Semhûdî, *Vefâü'l-vefâ bi-ahbâri dâri'l-Mustafâ*, thk. Kâsım es-Sâmerrâî, II, 394.

⁴ es-Semhûdî, *Vefâü'l-vefâ bi-ahbâri dâri'l-Mustafâ*, thk. Kâsım es-Sâmerrâî, III, 34, 35.

⁵ es-Sehâvî, *ed-Dav'ü'l-lâmi' li-ehli'l-karni't-tâsi'*, V, 247, VI, 207-208; es-Semhûdî, Mısır sultanları arasında Mescid-i Nebevî'ye en büyük hizmeti Kayıtbay'ın yaptığını

yöneticilik görevini de yine ona tevdi etmiştir. Bu görevinin yanında es-Semhûdî, ez-Zeyniyye el-Mazhariyye adlı medresenin kurucusunun inşaata henüz başlamadan vefat etmesi üzerine bu medresenin inşa sorumluluğu görevini de yerine getirmiştir.¹

es-Semhûdî, hac farızasını eda ederken karşılayıp iyi bir şekilde ağırlamış olduğu Hevvâre bölgesi emiri Emîr Dâvûd b. İsâ'nın Haremeyn halkına -tasarruf yetkisi es-Semhûdî'ye ait olmak üzere- yüksek meblağlarda sadaka vermesini ve kitaplar satın alıp Medine'deki kütüphaneye vakfetmesini sağlamıştır. Emir Şâhîn Celâlî ile Ahsâ, Bahreyn, el-Katîf ve Necd bölgelerinin sultanı Ecved b. Zâbil el-Cebrî gibi bazı mahallî liderler de es-Semhûdî'nin iyi ilişkiler içerisinde olduğu diğer bazı yöneticilerdendi.²

es-Semhûdî, 13 Ramazan 886 (5 Kasım 1481) tarihinde İbnü'l-İmâd'la beraber Mekke'ye gidip hac farızasını eda ettikten sonra baba ocağına gitmek üzere yola koyulmuştur. Medine'deki ikametinin ikinci yılında memleketine gönderdiği annesini ziyaret için Semhûd'a gelen es-Semhûdî, evine gelişinin henüz onuncu gününde annesini kaybetmiştir. Ardından Kudüs'e de bir ziyaret gerçekleştiren es-Semhûdî, önce Kahire'ye ardından Medine'ye dönmüştür.³

Bir hayli geniş mal varlığına rağmen es-Semhûdî, ticaret yapıp bizzat kendi elleriyle çalışmaktan yüksünmemiştir. Onun bazen Medine emiri için çalıştığı bile vaki olmuştur. Geride bazı ev, hurmalık, çiftlik, arazi ve bahçeler bırakan es-Semhûdî'nin vefat anında evli olmaması ve önceki evliliklerinden hiçbir çocuğunun bulunmamasından dolayı bütün serveti Semhûd'ta yaşayan üç kardeşine miras olarak kalmıştır. Sonraları Medine'ye yerleşen Âl-i Semhûd (Semhûd ailesi) şehrin önemli ailelerinden biri haline gelmiştir.⁴

Bütün ömrünü ilim ve ibadetle geçiren es-Semhûdî, kitap toplama ve telif etme hususlarında gayet azimliydî. İlmî araştırma ve tartışmalarda ikna kabiliyeti yüksek olan es-Semhûdî, fıkıh, fıkıh usûlü, din usûlü, hadis ve

belirtmiştir. Bkz. es-Semhûdî, *Vefâü'l-vefâ bi-ahbâri dâri'l-Mustafâ*, thk. Kâsım es-Sâmerrâî, II, 429, III, 39.

¹ es-Sehâvî, *ed-Dav'ü'l-lâmi' li-ehli'l-karni't-tâsi'*, V, 247; Eyyûb Sabrî, *Mir'âtü'l-Haremeyn*, Kostantiniyye 1304, s. 714; es-Semhûdî, *Vefâü'l-vefâ bi-ahbâri dâri'l-Mustafâ*, thk. Kâsım es-Sâmerrâî, II, 40, 395, 426-427; es-Sehâvî, *Tuhfetü'l-latîfe fi târihi'l-Medîneti's-şerîfe*, II, 382.

² es-Semhûdî, *Vefâü'l-vefâ bi-ahbâri dâri'l-Mustafâ*, thk. Kâsım es-Sâmerrâî, IV, 87; es-Sehâvî, *ed-Dav'ü'l-lâmi' li-ehli'l-karni't-tâsi'*, I, 190.

³ es-Sehâvî, *ed-Dav'ü'l-lâmi' li-ehli'l-karni't-tâsi'*, V, 247.

⁴ el-Medenî el-Ensârî, *Tuhfetü'l-muhibbîn ve'l-ashâb fi ma'rifeti mâ li'l-Medeniyyîn mine'l-ensâb*, s. 272; es-Sehâvî, *Tuhfetü'l-latîfe fi târihi'l-Medîneti's-şerîfe*, II, 284.

tarih ilimlerinde derin bir ilim sahibi olup bu dallarda birçok eser telif etmiştir. Şafî mezhebine mensup olan es-Semhûdî, Medine’de bulunduğu süre içinde bu mezhebin fetva makâmı olmuştur.

es-Semhûdî, üç günlük bir hastalıktan sonra 18 Zilkade 911 (12 Nisan 1506)¹ Perşembe günü sabah vakitlerinde Medine’de vefat etmiştir. Ravza-i Şerîf’te ikindi namazını müteakip cenaze namazı kılınan es-Semhûdî, Bakî mezarlığına defnedilmiştir. Kabri, Hz. Peygamber’in oğlu Seyyîd İbrahim ile İmam Malik’in kabirleri arasında bulunmaktadır.²

B. Hocaları

es-Semhûdî’nin ilk hocası olan babası Abdullâh b. Ahmed b. Ebi’l-Hasen, 804/1401 yılında Semhûd’ta doğmuştur. el-Celâl Bulkinî’nin yerine kendi şehrinin kadılığını yapmış olan Abdullâh es-Semhûdî, kaynaklarda mütevazı ve daima ibadet ve ilimle meşgul biri olarak nitelendirilmiştir. O, 16 Safer 866/20 Kasım 1461 günü akşam namazını kıldıktan ve el-Vâkıa Sûresi’ni okuduktan sonra, evinin yıkılmasıyla enkazın altında kalıp vefât etmiştir. es-Semhûdî, babasından okuma yazma ve Arapça dersleri aldığı gibi onun yanında Kur’an-ı Kerîm ve İmam en-Nevevî’nin *Minhâc* adlı eserini ezberlemiştir. Onun babasının yanında okuduğu diğer eserler şunlardır: el-Mahallî’nin *Şerhu Minhâci’t-tâlibîn*’i, Velîdüddîn Ahmed b. Abdurrahîm el-İrâkî’nin (v. 826/1422) *Şerhu’l-Behceti’l-verdiyye*’si, *Cem’u’l-cevâmi*’, *Elfiyyetü İbn Mâlik*, *Sahîhu’l-Buhârî* ve el-Münzirî’nin *Muhtasaru Müslim*’i.³

¹ es-Semhûdî’nin yaklaşık h. 912 yılında vefat ettiği de kaydedilmiştir. Bkz. eş-Şevkânî, *el-Bedrü’t-tâli’ bi-mehâsine men ba’de’l-karni’s-sâbi*’, II, 471.

² es-Semhûdî’nin hayatı ve eserleri için bkz. Abdülkâdir b. Şeyh b. Abdillâh el-Ayderûs (v. 1038/1628), *en-Nürü’s-sâfir ‘an ahhârî’l-karni’-l-âşir*, thk. Ahmed Hâlû vd., Beyrut, 2001, 94-98; İbnü’l-İmâd Abdülhay b. Ahmed, *Şezerâtü’z-zeheb fi ahhârî men zeheb*, thk. Mahmûd Arnâvût, Beyrut 1986, X, 73-74; es-Sehâvî, *ed-Dav’ü’l-lâmi’ li-ehli’l-karni’t-tâsi*’, V, 245-248; es-Sehâvî, *Tuhfetü’l-latîfe fi târihi’l-Medîneti’s-şerîfe*, II, 280-285; Ebü’l-Me’âlî Muhammed b. Abdurrahmân el-Ğazzî, *Dîvânü’l-İslâm*, thk. Seyyîd Kistrâvî el-Hasen, Beyrut 1990, II, 101; Hayrüddîn ez-Ziriklî, *el-A’lam*, Beyrut 2002, IV, 307; Kâtip Çelebi, *Keşfü’z-zunûn ‘an esâmi’l-kütüb ve’l-fünûn*, Beyrut, trz., II, 2016; Ömer Kehhâle, *Mu’cemü’l-müellifîn*, Dimaşk 1957, II, 463; Abdurrahmân el-Medenî el-Ensârî, *Tuhfetü’l-muhibbîn ve’l-ashâb fi mâ’rifeti mâ li’l-Medeniyyîn mine’l-ensâb*, s. 271-273; İsmâil Paşa el-Bağdâdî, *Hediyyetü’l-ârifîn*, Beyrut, 1951, I, 740; Muhammed eş-Şevkânî, *el-Bedrü’t-tâli’ bi-mehâsine men ba’de’l-karni’s-sâbi*’, II, 470-471; Bekir b. Abdillâh, *Tabakâtü’n-nessâbîn*, Riyad 1457, s. 159; C. Edmund Bosworth, “al-Samhûdî”, *The Encyclopaedia of Islam*, Leiden 1995, VIII, 1043; Krenkow, “Semhûdî”, *MEB İA*, X, 472-473; Küçükaşçı, “es-Semhûdî”, XXXVIII, 489-491.

³ es-Semhûdî’nin babası hakkında geniş bilgi için bkz. es-Sehâvî, *ed-Dav’ü’l-lâmi’ li-ehli’l-karni’t-tâsi*’, V, 5-6; *Tuhfetü’l-latîfe fi târihi’l-Medîneti’s-şerîfe*, II, 280.

a. Kahire'deki Hocaları

a-) Muhammed b. Abdülmün'im b. Muhammed eş-Şems el-Cevcerî (v. 889/1484): es-Semhûdî'nin ilk hocalarından birisidir. Ondan Arapça, fıkıh ve fıkıh usûlü dersleri alan es-Semhûdî, *Şerhu Şüzûri'z-zeheb*, İbn Hişâm'ın *et-Tavzîh 'alâ Elfiyeti İbn Mâlik*, *Hâşiyetü'l-İbşitiyye*, *el-Hazreciyye*, *Şerhu'l-Behceti'l-verdiyye*, *Cem'u'l-cevâmi'* ve el-Mahallî'nin *Şerhu'l-Minhâci't-tâlibîn* adlı eserleri onun yanında ders olarak okumuştur. el-Müeyyediyye Camii'nde el-Cevcerî'nin *Ravzatü't-tâlibîn* derslerine katılmış olan es-Semhûdî'ye onun tarafından tedaris için icazet verilmiştir. *Teshîlü'l-mesâlik ilâ 'umdeti's-sâlik* ve *Şerhu'l-İrşâd*, el-Cevcerî'nin kaleme almış olduğu eserlerinden bazısıdır.¹

b-) Celâlüddîn Muhammed b. Ahmed b. Muhammed el-Mahallî (v. 864/1459): Celâl el-Mahallî, 791/1389 yılında Kahire'de doğmuştur. es-Semhûdî, Celâl el-Mahallî'nin yanında onun *Minhâcü't-tâlibîn* ve *Cem'u'l-cevâmi'* eserleri üzerine yazdığı şerhlerin bazı bölümlerini okumuştur. Celâl el-Mahallî de es-Semhûdî'ye tedaris için icazet vermiş âlimlerdendir.²

c-) Ebû Zekeriyâ Şerefüddîn Yahyâ b. Muhammed b. Muhammed el-Haddâdî el-Münâvî (v. 871/1467): Şerefüddîn el-Münâvî, 798/1396 yılında Kahire'de doğmuştur. es-Semhûdî, onun yanında birçok ilim dalına ait eserler okumuş ve onun elinden tasavvuf hırkasını giymiştir. *Minhâcü't-tâlibîn*, *Tenbîh*, *el-Hâvî* ve *Behcetü'l-verdiyye* gibi eserlerin büyük kısmını ondan ders almıştır. O, hocası Şerefüddîn el-Münâvî'nin yazmış olduğu *Şerhu'l-Behceti'l-verdiyye*, *Hâşiyetü şerhi'l-Behceti'l-verdiyye*, *Şerhu Cem'i'l-cevâmi'* ve *Şerhu Muhtasari'l-Müzenî* adlı eserlerin bazı bölümlerini bizzat kendisinden ders almıştır. Bunun yanı sıra es-Semhûdî, Zeynüddîn el-İrâkî'nin *Şerhu'l-Elfiyye*, İmam en-Nevevî'nin *Büstânü'l-'ârifîn* adlı eserlerinin bazı kısımlarını; *Sahîhu'l-Buhârî*'nin tamamını, *Sahîhu Müslim*'in bir bölümünü, *Tefsîrü'l-Beyzâvî*'nin son bölümünü, el-Bârizî'nin *Muhtasarü Câmi'i'l-usûl*'unun bir bölümünü, *er-Risâletü'l-Kuşeyriyye*'nin tamamını onun yanında ders olarak okumuştur. Şerefüddîn el-Münâvî, es-Semhûdî'ye iftâ ve tedaris için icazet vermiştir.³

ç-) Şeyhülislâm Ebû Yahyâ Zeynüddîn el-Hâfiz Zekeriyâ b. Muhammed b. Ahmed el-Ensârî eş-Şafîî (v. 926/1520): Zekeriyâ el-Ensârî, 826/1423 yılında Senîke'de doğmuştur. es-Semhûdî, onun yanında -onun teliflerinden birisi olan- *Şerhu Manzûmeti İbni'l-Hâim'in* büyük bir kısmını,

¹ es-Sehâvî, *ed-Dav'ü'l-lâmi' li-ehli'l-karni't-tâsi'*, VIII, 123; *Tuhfetü'l-latîfe fî târihi'l-Medîneti'ş-şerîfe*, II, 280.

² el-Ayderûs, *en-Nürü's-sâfir 'an ahbâri'l-karni'l-'âşir*, s. 90.

³ İbnü'l-İmâd, *Şezerâtü'z-zeheb fî ahbâri men zeheb*, VII, 312, es-Sehâvî, *ed-Dav'ü'l-lâmi' li-ehli'l-karni't-tâsi'*, X, 254; *Tuhfetü'l-latîfe fî târihi'l-Medîneti'ş-şerîfe*, II, 280.

el-Esnâî'nin *Şerhu'l-Minhâci'l-aslî*'sini ders olarak okumuştur. es-Semhûdî'ye onun tarafından tedris için icazet verilmiştir.¹

d-) Şemsüddîn Muhammed b. Ahmed b. Muhammed el-Bâmî (v. 885/1480): Şemsüddîn el-Bâmî, 810/1407-8 yılında Kahire'de doğmuştur. es-Semhûdî, onun yanında *Şerhu'l-Behceti'l-verdiyye*'nin bir bölümünü okumuş olduğu gibi onun *Minhâcü't-tâlibîn* derslerine katılmıştır. Şemsüddîn el-Bâmî, es-Semhûdî'ye tedris için icazet vermiştir.²

e-) İzzüddîn Abdülazîz b. Muhammed b. Muhammed el-Vefâî el-Mîkâtî (v. 876/1471): İzzüddîn Abdülazîz el-Vefâî, 811/1409 yılında doğmuştur. Astronomi ilminde uzman olan bu zat, bu dalda birçok eser telif etmiştir. es-Semhûdî; el-Mardaniyye, el-Müeyyediyye ve el-Ezher gibi camilerde yöneticilik yapmış olan bu hocasından mikât vb. konularda dersler almıştır.³

f-) Ebü'l-Fazl Necmüddîn Muhammed b. Abdillâh b. Abdirrahmân ez-Zer'î İbn Kâdî Aclûn (v. 876/1472): İbn Kâdî Aclûn, 831/1428 yılında Dımaşk'ta doğmuştur. es-Semhûdî, bu hocasının yanında *Tashîhu'l-Minhâci't-tâlibîn* eserinin bir kısmını okumuştur.⁴

g-) Şemsüddîn Muhammed b. Merhemüddîn eş-Şafîî eş-Şirvânî (v. 873/1468): Şemsüddîn eş-Şirvânî, 780/1379 yılında doğmuştur. es-Semhûdî, Sa'düddîn et-Taftazânî'nin *Şerhu'l-Akâid*, *Muhtasarü't-Telhîs*, *el-Mutavvel*, Şemsüddîn eş-Şirvânî'nin *el-İlâhiyyât* ve el-İsfahânî'nin *Şerhu't-Tevâli'* adlı eserlerini bu hocasının yanında okumuştur. Bunun yanı sıra es-Semhûdî, *Tefsîrü'l-Keşşâf*'ın bir bölümünü, el-Adûd'un *Şerhu İbn Hâcîb* ve es-Seyyîd Aberî'nin *Şerhu'l-Minhâci'l-aslî* eserlerinin tümünü ondan ders almıştır.⁵

ğ-) Şeyhülişlâm Ebü'l-Bekâ Alemüddîn Sâlih b. Ömer b. Reslân el-Bulkînî (v. 868/1464): 791/1389 yılında Kahire'de doğmuş olan el-Bulkînî, hadis ve fıkıh âlimidir. es-Semhûdî, onun yanında el-Esnâî'nin *Şerhu'l-Minhâci'l-aslî* eserinden dersler almıştır. el-Bulkînî'nin telif ettiği

¹ es-Sehâvî, *ed-Dav'ü'l-lâmi' li-ehli'l-karni't-tâsi'*, III, 234; *Tuhfetü'l-latîfe fî târihi'l-Medîneti's-şerîfe*, II, 281.

² es-Sehâvî, *ed-Dav'ü'l-lâmi' li-ehli'l-karni't-tâsi'*, VII, 48; *Tuhfetü'l-latîfe fî târihi'l-Medîneti's-şerîfe*, II, 281.

³ es-Sehâvî, *ed-Dav'ü'l-lâmi' li-ehli'l-karni't-tâsi'*, IV, 232; *Tuhfetü'l-latîfe fî târihi'l-Medîneti's-şerîfe*, II, 281.

⁴ İbnü'l-İmâd, *Şezerâtü'z-zeheb fî ahbâri men zeheb*, VII, 322; es-Sehâvî, *ed-Dav'ü'l-lâmi' li-ehli'l-karni't-tâsi'*, VIII, 96; *Tuhfetü'l-latîfe fî târihi'l-Medîneti's-şerîfe*, II, 281.

⁵ es-Sehâvî, *Tuhfetü'l-latîfe fî târihi'l-Medîneti's-şerîfe*, II, 281; *ed-Dav'ü'l-lâmi' li-ehli'l-karni't-tâsi'*, X, 48.

eserlerden bazısı şunlardır: *el-Kavlü'l-müfid fî iştirâti't-tertib beyne kelimeteyyi't-tevhûd ve et-Tezkire*.¹

h-) İbnü'd-Deyrî Sa'düddîn Sa'd b. Muhammed b. Abdillâh (v. 867/1462): Mısır'da Hanefî kadılığı ve el-Müeyyediyye Camii yöneticiliğini yapmış olan İbnü'd-Deyrî, 768/1367 yılında doğmuştur. es-Semhûdî, onun yanında *'Umdetü'l-ahkâm* eserini okumuştur. İbnü'd-Deyrî, es-Semhûdî'ye tedris için icazet vermiştir.²

ı-) Osmân b. Sadaka b. Alî eş-Şihâb eş-Şâremsahî (v. 889/1484): Osmân eş-Şâremsahî, es-Semhûdî'yi imtihana tabi tuttuktan sonra ona iftâ ve tedris için icazet vermiştir.³

i-) Şemsüddîn Muhammed b. Muhammed b. Abdirrahmân el-Kemâl İmâmü'l-Kâmiliyye (v. 864/1459): Şemsüddîn Muhammed, 808/1406 yılında Kahire'de doğmuştur. es-Semhûdî'ye tasavvuf hırkası giydirmiş olan bu hocası, el-Beyzâvî'nin tefsiri üzerine bir şerh kaleme almıştır. *Bastü'l-keff fî tefsîri sûreti's-saff* adlı eser de onun tefsir konulu eserlerinden birisidir. es-Semhûdî, *Vefâ*'da bu eserden istifade etmiştir.⁴

j-) Necmüddîn Abdurrahmân b. Abdilvâris b. Muhammed el-Kureşî el-Mısırî el-Mâlikî (v. 868/1463): Necmüddîn Abdurrahmân Mâlikî, 783/1381 yılında doğmuştur. es-Semhûdî, *el-Muvattâ* ve *eş-Şifâ bi-ta'rîfi hukûki'l-Mustafâ*'nın bazı bölümlerini ondan ders almıştır.⁵

k-) Ebü'l-Adl Zeynüddîn (Şerefüddîn) Kâsım b. Kutlubuğâ b. Abdillâh es-Sûdûnî el-Cemâlî el-Mısırî (v. 879/1474): Zeynüddîn Kâsım b. Kutlubuğâ, 802/1399 yılında Kahire'de doğmuştur. Birçok alanda âlim olan bu zat, özellikle muhaddis ve fakihliğiyle tanınmaktadır. Onun eserlerinden bazıları şunlardır: *Şerhu kasîde İbn Ferâh*, *Şerhu Manzûme İbni'l-Cezerî* ve *Takvîmü'l-lisân fî'd-du'afâ*.⁶

¹ es-Sehâvî, *ed-Dav'ü'l-lâmi' li-ehli'l-karni't-tâsi*, III, 312; *Tuhfetü'l-latîfe fî târihi'l-Medîneti's-şerîfe*, II, 281.

² es-Sehâvî, *ed-Dav'ü'l-lâmi' li-ehli'l-karni't-tâsi*, III, 249; *Tuhfetü'l-latîfe fî târihi'l-Medîneti's-şerîfe*, II, 281.

³ es-Sehâvî, *ed-Dav'ü'l-lâmi' li-ehli'l-karni't-tâsi*, V, 129; *Tuhfetü'l-latîfe fî târihi'l-Medîneti's-şerîfe*, II, 281.

⁴ es-Sehâvî, *ed-Dav'ü'l-lâmi' li-ehli'l-karni't-tâsi*, V, 246, IX, 93; *Tuhfetü'l-latîfe fî târihi'l-Medîneti's-şerîfe*, II, 281; es-Semhûdî, *Vefâü'l-vefâ bi-ahbâri dâri'l-Mustafâ*, thk. Kâsım es-Sâmerrâi, I, 96.

⁵ es-Sehâvî, *ed-Dav'ü'l-lâmi' li-ehli'l-karni't-tâsi*, V, 246, IV, 90; *Tuhfetü'l-latîfe fî târihi'l-Medîneti's-şerîfe*, II, 284.

⁶ es-Sehâvî, *ed-Dav'ü'l-lâmi' li-ehli'l-karni't-tâsi*, VI, 184-189; Kâtip Çelebi, *Keşfü'z-zunûn 'an esâmi'l-kütüb ve'l-fünûn*, II, 1119; eş-Şevkânî, *el-Bedrü't-tâli' bi-mehâsine men ba'de'l-karni's-sâbi'*, II, 45-47.

b. Medine'deki Hocaları

a-) Şihâbüddîn Ahmed b. İsmâîl b. Ebî Bekir el-İbşîhî (v. 883/1479): Şihâbüddîn el-İbşîhî, 802/1399 yılında doğmuştur. es-Semhûdî, Mekke ve Medine'de ondan dersler almış ve onun *Minhâcü't-tâlibîn* ve diğer derslerine katılmıştır. Buna ek olarak es-Semhûdî, *Tefsîrû'l-Beyzâvî* ile *Şerhu'l-Behceti'l-verdiyye*'nin bazı kısımlarını ondan işitmiştir.¹

b-) Nâsirüddîn Ebü'l-Ferec Muhammed b. Ebî Bekir b. el-Hüseyn el-Merâğî el-Medenî eş-Şâfiî (v. 880/1475):² Nâsirüddîn Ebü'l-Ferec el-Merâğî, 806/1403 yılında doğmuştur. es-Semhûdî, bu hocasının ismini *Vefâ*'da zikretmiştir.³

c-) Nâsirüddîn İbnü's-Sâlih el-Kâdî Abdullâh b. Abdirrahmân b. Muhammed (v. 884/1479): es-Semhûdî, bu hocasının ömrü sekseni geçmişken, ondan dersler almış ve tasavvuf hırkasını onun elinden alıp giymiştir.⁴

d-) Ebü'l-Hayr Şemsüddîn Muhammed b. eş-Şeyh el-Müfessir el-Mukrî Zeynüddîn Abdurrahmân es-Sehâvî el-Kâhirî eş-Şâfiî: es-Sehâvî Rebûlevvel 831'de (Aralık 1427) Kahire'de Şeyhülislâm el-Bulkînî'nin Medresesi'nin yakınındaki Bahâüddîn Mahallesi'nde doğmuştur.⁵ es-Sehâvî'nin vefat tarihi hakkında çeşitli rivayetler olmakla birlikte 28 Şaban 902'de (1 Mayıs 1497) Medine'de vefat ettiği görüşü yaygın olarak kabul edilmiştir.⁶ Bir çok ilim dalında alim olan es-Sehâvî'nin 200'e yakın eseri zikredilmiştir. es-Semhûdî, es-Sehâvî'den -onun teliflerinden olan- *el-İbtihâc bi-ezkâri musâfiri'l-hac* ve diğer bazı eserlerini dinlemiştir.⁷

c. Mekke'deki Hocaları

a-) İbnü'l-Mercânî Muhammed el-Kemâl Ebü'l-Fazl b. Muhammed b. Ebî Bekir ez-Zerevî (v. 876/1471): İbnü'l-Mercânî, 796/1393 yılında doğmuştur. es-Semhûdî'nin bu hocası diğer bir hocası olan Kemâliyye binti Muhammed'in ağabeyidir.⁸

b-) Zeyneb binti Ahmed b. Muhammed eş-Şûbekiyye (v. 886/1481): 799/1396 yılında Mekke'de doğmuş olan Zeynep binti Ahmed; el-İrâkî, el-Heysemî ve el-Merâğî gibi âlimlerden icazet almıştır. Kaynaklarda daima

¹ es-Sehâvî, *ed-Dav'ü'l-lâmi' li-ehli'l-karni't-tâsi'*, I, 235.

² es-Sehâvî, *ed-Dav'ü'l-lâmi' li-ehli'l-karni't-tâsi'*, VII, 165.

³ es-Semhûdî, *Vefâü'l-vefâ bi-ahbâri dâri'l-Mustafâ*, thk. Kâsım es-Sâmerrâî, II, 353-356.

⁴ es-Sehâvî, *ed-Dav'ü'l-lâmi' li-ehli'l-karni't-tâsi'*, V, 24; *Tuhfetü'l-latîfe fî târihi'l-Medîneti's-şerîfe*, II, 52, 283.

⁵ es-Sehâvî, *ed-Dav'ü*, VIII, 2.

⁶ Cengiz Tomar, "Sehâvî", *DİA*, XXXVI, , Ankara 2013, s. 313-316.

⁷ es-Sehâvî, *ed-Dav'ü'l-lâmi' li-ehli'l-karni't-tâsi'*, V, 246, VIII, 2.

⁸ es-Sehâvî, *ed-Dav'ü'l-lâmi' li-ehli'l-karni't-tâsi'*, IX, 67.

ibadetle meşgul olan birisi olarak nitelendirilmiş olan Zeynep binti Ahmed'in çocuklarının tümünü elim bir olayda kaybettiği ve örnek alınacak bir şekilde bu olay karşısında sabrettiği kaydedilmiştir.¹

c-) Necmüddîn Ömer b. Muhammed b. Muhammed b. Fehd el-Kureşî el-Hâşimî el-Mekkî (v. 885/1480): Necmüddîn Ömer b. Fehd, 812/1409 yılında Mekke'de doğmuş ve yine Mekke'de vefat etmiştir. Tarihçiliğiyle meşhur olan bu âlim, *Zeylü Târîhi Mekke* ve *İthâfü'l-verâ bi-ahbâri Ümmi'l-kurâ* gibi Mekke şehir tarihi ile ilgili meşhur eserlerin müellifidir.²

d-) Kemâliyye binti Muhammed b. Ebî Bekir b. Alî ez-Zerevî (v. 880/1476): Kemâliyye binti Muhammed, 794/1392 yılında doğmuştur. es-Semhûdî'nin bu bayan hocası, onun diğer bir hocası olan İbnü'l-Mercânî Muhammed'in kızkardeşidir.³

C. Talebeleri

a-) Şeyhülislâm Ahmed b. Muhammed b. Abdülazîz et-Tayyîb et-Tenbezâvî (v. 948/1541): 870/1465 yılında Zebîd'de doğmuş olan Şeyhülislâm Ahmed b. Muhammed, zamanının en büyük âlimlerindendi. Onun eserlerinden bazıları şunlardır: *el-Fetâvâ*, *Şerhu't-Tenbîh* ve *Hâşiyetü'l-Ubâb*.⁴

b-) Ebü'l-Fazl Mühîbüddîn Cârullâh Muhammed b. Abdilazîz b. Ömer el-Hâşimî el-Mekkî (v. 954/1547-8): Cârullâh İbn Fehd, 891/1486 yılında Mekke'de doğmuştur. es-Semhûdî, bu talebesine tasavvuf hırkası giydirmiştir. *et-Tuhfetü'l-latîfe fî binâi'l-Harem* ve *'l-Ka'beti's-şerîfe* ve *Tuhfetü'l-îkâz tetimmetü zeyli Tabâkâti'l-huffâz* onun eserlerinden bazılarıdır.⁵

¹ es-Sehâvî, *ed-Dav'ü'l-lâmi' li-ehli'l-karni't-tâsi'*, XII, 39-40; *Tuhfetü'l-latîfe fî târihi'l-Medîneti's-şerîfe*, II, 283.

² İbnü'l-İmâd, *Şezerâtü'z-zeheb fî ahbâri men zeheb*, X, 73; es-Sehâvî, *ed-Dav'ü'l-lâmi' li-ehli'l-karni't-tâsi'*, VI, 126.

³ es-Sehâvî, *ed-Dav'ü'l-lâmi' li-ehli'l-karni't-tâsi'*, XII, 121.

⁴ el-Ayderûs, *en-Nürü's-sâfir 'an ahbâri'l-karni'l-âşir*, s. 306; es-Sehâvî, *ed-Dav'ü'l-lâmi' li-ehli'l-karni't-tâsi'*, II, 124; İbnü'l-İmâd, *Şezerâtü'z-zeheb fî ahbâri men zeheb*, X, 390-391.

⁵ el-Ayderûs, *en-Nürü's-sâfir 'an ahbâri'l-karni'l-âşir*, s. 323; İbnü'l-İmâd, *Şezerâtü'z-zeheb fî ahbâri men zeheb*, X, 433; es-Sehâvî, *el-İ'lân bi't-tevbîh limen zemme et-târîh*, thk. Franz Ruzensal, Beyrut trz., s. 273-275, 279-282; Abdullâh b. Abdirrahîm Useylân, *el-Medînetü'l-münevvere fî-âsâri'l-müellifin ve'l-bâhisîn kadîmen ve hadîsen*, Medine 1418, s. 65.

c-) Burhânüddîn İbrâhim b. Muhammed el-Hacendî el-Medenî el-Hanefî (v. 957/1550): Burhânüddîn İbrâhim el-Hanefî, 883/1478 yılında Dımaşk'a bağlı Kâbûn köyünde doğmuş ve Halep'te vefat etmiştir.¹

ç-) Ebû Fâris Abdülazîz b. Ömer b. Muhammed (v. 921/1515): Mekke'de doğmuş olan Ebû Fâris Abdülazîz, es-Semhûdî'nin yanında nahiv ilmine ait *Elfıyye* ve İmam en-Nevevî'nin *el-İzâh* eserlerinden dersler almıştır.²

d-) İbnü'l-Celâl Muhammed b. Ahmed b. Tâhir el-Hacendî: Medine'de doğan bu zat, es-Semhûdî'den fıkıh usûlü ve akâid dersleri almıştır.³

e-) İbnü'l-Avfî el-Miskîn Muhammed b. Muhammed: Medine'de doğmuş olan İbnü'l-Avfî, uzun bir süre es-Semhûdî'nin öğrenciliğini yapmış ve eserlerinin birçoğunu onun yanında okumuştur. Ayrıca ondan fıkıh, fıkıh usûlü ve Arapça dersleri almıştır.⁴

f-) Muhammed b. Muhammed el-Kâzrûnî el-Medenî eş-Şafîî: 863/1459-58 yılında Medine'de doğmuş olan Muhammed el-Kâzrûnî, aynı zamanda Ebü'l-Ferec el-Merâğî'nin torunu ve es-Semhûdî'nin üvey evladıdır.⁵

g-) Muhammed b. Muhammed el-Kâzrûnî el-Medenî eş-Şafîî: 871/1467 yılında doğmuş olan Muhammed el-Kâzrûnî, es-Semhûdî'nin bir önceki talebesinin kardeşidir.⁶

ğ-) Muhammed b. Abdülvehhâb b. Muhammed b. Ya'kûb: es-Semhûdî'nin talebelerinden olan Muhammed b. Abdilvehhâb, 851/1448 yılında Medine'de doğmuştur.⁷

h-) Muhammed b. Abdilazîz b. Abdisselâm el-Kâzrûnî el-Medenî eş-Şafîî: 850/1447 yılında Medine'de doğmuş olan Muhammed b. Abdilazîz, es-Semhûdî'den *Şerhu'l-Akâid* dersleri almıştır.⁸

ı-) İbnü'l-Ğuleyf Ahmed b. el-Hüseyn b. Muhammed el-Mekkî eş-Şafîî (v. 926/1519): Geçimini kitap istinsah ederek sağlayan İbnü'l-Ğuleyf, es-Semhûdî'den aruz ve Arapça dersleri almıştır.⁹

¹ İbnü'l-İmâd, *Şezerâtü'z-zeheb fî ahbâri men zeheb*, X, 452.

² es-Sehâvî, *ed-Dav'ü'l-lâmi' li-ehli'l-karni't-tâsi'*, IV, 224.

³ es-Sehâvî, *ed-Dav'ü'l-lâmi' li-ehli'l-karni't-tâsi'*, VI, 313.

⁴ es-Sehâvî, *ed-Dav'ü'l-lâmi' li-ehli'l-karni't-tâsi'*, IX, 234; *Tuhfetü'l-latîfe fî târihi'l-Medîneti's-şerîfe*, II, 284.

⁵ es-Sehâvî, *ed-Dav'ü'l-lâmi' li-ehli'l-karni't-tâsi'*, IX, 272.

⁶ es-Sehâvî, *ed-Dav'ü'l-lâmi' li-ehli'l-karni't-tâsi'*, IX, 285.

⁷ es-Sehâvî, *ed-Dav'ü'l-lâmi' li-ehli'l-karni't-tâsi'*, VIII, 136.

⁸ es-Sehâvî, *ed-Dav'ü'l-lâmi' li-ehli'l-karni't-tâsi'*, X, 50.

⁹ es-Sehâvî, *Tuhfetü'l-latîfe fî târihi'l-Medîneti's-şerîfe*, I, 106.

i-) İbnü'r-Rîs Ahmed b. Muhammed b. Ahmed (v. 922/1517): 886/1481 yılında Medine'de doğmuş olan İbnü'r-Rîs Ahmed b. Muhammed, es-Semhûdî'nin daimi talebelerindendi. İbnü'r-Rîs; Beytü'l-Makdis'i ziyaret ederken deniz yolunda vefat etmiş ve denizdeki bir adaya gömülmüştür.¹

j-) İzzüddîn Abdüsselâm b. eş-Şeref Muhammed b. et-Takî b. Sâlih el-Medenî: 846/1443 yılında Medine'de doğmuş olan İzzüddîn Abdüsselâm'ın önemli bir özelliği, diğer bazı İslâm âlimleri gibi hiç evlenmemiş olmasıdır.²

Yukarıda zikredilenlere ek olarak es-Semhûdî'nin diğer bazı talebeleri şunlardır: Yahyâ b. Ömer b. Muhammed el-Hâşim el-Mekkî eş-Şâfiî (v. 885/1481),³ Ebû Sa'îd Halîfe b. Abdirrahmân b. Halîfe b. Selâme el-Buhârî el-Mâlikî,⁴ Alî b. Muhammed b. Muhammed el-Medenî eş-Şâfiî (v. 892/1486),⁵ Alî b. Muhammed el-Kâzrûnî el-Medenî (v. 892/1487),⁶ İbrâhim b. Muhammed b. İbrâhim el-Hucendî el-Medenî (v. 897/1491),⁷ İbn Celâl Muhammed b. Ahmed b. Tâhir el-Hucendî el-Medenî el-Hanefî (v. 899/1493),⁸ Şemsüddîn Muhammed b. Ahmed b. Muhammed el-Hucendî el-Medenî el-Hanefî,⁹ Şerefüddîn Muhammed b. Ahmed b. eş-Şufterî el-Medenî eş-Şâfiî (v. 923/1518),¹⁰ Muhammed b. Sa'îd b. Ebî Bekir,¹¹ Muhammed b. Abdillâh b. Muhammed ez-Zerendî el-Medenî el-Hanefî,¹² İbnü'l-Kattân Muhammed b. Abdirrahmân b. Abdillâh el-Medenî eş-Şâfiî (v. 930/1523),¹³ İbnü'l-Kâsım Muhammed b. Abdilazîz el-Mağribî el-Medenî et-Temîmî el-Mâlikî,¹⁴ İbn Ya'kûb Muhammed b. Abdilvehhâb el-Mağribî el-Medenî el-Mekkî el-Mâlikî,¹⁵ Muhammed b. Alî b. Ömer b. el-Bennâ,¹⁶ İzzüddîn Abdülazîz b. Ömer b. Muhammed b. Fehd el-Hâşimî el-

¹ es-Sehâvî, *Tuhfetü'l-latîfe fî târihi'l-Medîneti's-şerîfe*, I, 134.

² es-Sehâvî, *Tuhfetü'l-latîfe fî târihi'l-Medîneti's-şerîfe*, II, 175.

³ es-Sehâvî, *ed-Dav'ü'l-lâmi' li-ehli'l-karni't-tâsi'*, X, 239

⁴ es-Sehâvî, *Tuhfetü'l-latîfe fî târihi'l-Medîneti's-şerîfe*, I, 320.

⁵ es-Sehâvî, *Tuhfetü'l-latîfe fî târihi'l-Medîneti's-şerîfe*, II, 298.

⁶ es-Sehâvî, *ed-Dav'ü'l-lâmi' li-ehli'l-karni't-tâsi'*, VI, 8.

⁷ es-Sehâvî, *Tuhfetü'l-latîfe fî târihi'l-Medîneti's-şerîfe*, I, 83.

⁸ es-Sehâvî, *Tuhfetü'l-latîfe fî târihi'l-Medîneti's-şerîfe*, II, 416.

⁹ es-Sehâvî, *Tuhfetü'l-latîfe fî târihi'l-Medîneti's-şerîfe*, II, 430.

¹⁰ es-Sehâvî, *Tuhfetü'l-latîfe fî târihi'l-Medîneti's-şerîfe*, II, 436.

¹¹ es-Sehâvî, *Tuhfetü'l-latîfe fî târihi'l-Medîneti's-şerîfe*, II, 479.

¹² es-Sehâvî, *Tuhfetü'l-latîfe fî târihi'l-Medîneti's-şerîfe*, II, 500.

¹³ es-Sehâvî, *Tuhfetü'l-latîfe fî târihi'l-Medîneti's-şerîfe*, II, 510.

¹⁴ es-Sehâvî, *Tuhfetü'l-latîfe fî târihi'l-Medîneti's-şerîfe*, II, 522.

¹⁵ es-Sehâvî, *Tuhfetü'l-latîfe fî târihi'l-Medîneti's-şerîfe*, II, 532.

¹⁶ es-Sehâvî, *Tuhfetü'l-latîfe fî târihi'l-Medîneti's-şerîfe*, II, 546.

Mekkî eş-Şâfî,¹ Salâhuddîn Muhammed b. İbrâhim b. Abdirrahmân,² Zeynüddîn Abdurrahmân b. Ebi'l-Hüdâ,³ Mes'ûd b. Alî er-Rakrakî el-Masmûdî el-Mağribî el-Mâlikî⁴ ve Muhammed b. Muhammed.⁵

D. Eserleri

es-Semhûdî, birçok ilim dalında eser vermiş bir İslâm alimidir. Eserlerinin çeşitliği ve içerikleri, onun birçok ilim dalında mahir olduğunu göstermektedir. Eserlerinden bazıları basılmış olan es-Semhûdî'nin hala yazma halinde olan telifatı da bulunmaktadır. Aşağıda es-Semhûdî'nin eserleri konularına göre tasnif edilerek incelenmeye çalışılmıştır.

a. Medine ve Medine Tarihi ile İlgili Eserleri

Medine tarihi denilince akla ilk gelen âlimlerin başında es-Semhûdî gelir. Onun Medine tarihine ait eserleri diğer eserler arasında içerik, kapsam ve yöntem bakımından öne çıkar.

Bu türden eserlerinde Medine tarihine dair telif edilmiş önceki eserlerden istifade eden es-Semhûdî, coğrafya, seyahatname, akaid, fıkıh, lügat ve dil alanlarına ait eserlerden de yararlanmıştır. es-Semhûdî, Medine tarihine dair beş eser kaleme almıştır. Bunlardan *-Vefâü'l-vefâ bi-ahbâri dâri'l-Mustafâ*, onun özeti *Hulâsatü'l-vefâ bi-ahbâri dâri'l-Mustafâ* ve *Zirvetü'l-vefâ bi-ahbâri dâri'l-Mustafâ*- yazma ve basılı halde mevcuttur. Aşağıda onun Medine tarihi ile ilgili eserlerinden başlamak üzere ulaşılan tüm eserleri tanıtılmaya çalışılmıştır.

a-) *Zirvetü'l-vefâ bi-ahbâri dâri'l-Mustafâ (Vefâü'l-vefâ bimâ/limâ yecibu li hazreti'l-Mustafâ/Zirvetü'l-vefâ bimâ yecibu li-hazreti'l-Mustafâ)*: es-Semhûdî, bu eserini 876/1471 senesinde telif etmiştir. O, bu eserini 654/1256 yılında meydana gelen Mescid-i Nebvî'deki yangından sonra Hane-i Saadet'te Hz. Peygamber'in de kabrinin bulunduğu kabirlerin üzerinde biriken yangın artıklarının temizlenmesi ile ilgili olarak kaleme aldığını belirtmiştir. Eserde Hz. Muhammed'e karşı edebli olmanın vacip olduğu, onun Kabr-i Şerîf'ini yüceltmenin gerekliliği ve peygamberlerin kabirlerindeki hayatları gibi hususlar yer almaktadır. es-Semhûdî, *Vefâü'l-*

¹ es-Sehâvî, *ed-Dav'ü'l-lâmi' li-ehli'l-karni't-tâsi'*, IV, 224.

² es-Sehâvî, *ed-Dav'ü'l-lâmi' li-ehli'l-karni't-tâsi'*, VI, 253.

³ es-Sehâvî, *Tuhfetü'l-latîfe fi târihi'l-Medîneti's-şerîfe*, II, 284.

⁴ es-Sehâvî, *ed-Dav'ü'l-lâmi' li-ehli'l-karni't-tâsi'*, X, 156.

⁵ es-Sehâvî, *ed-Dav'ü'l-lâmi' li-ehli'l-karni't-tâsi'*, IX, 198.

vefâ bi-ahbâri dâri'l-Mustafâ adlı eserinde bu eseri yazma sebebi ve onun içeriği ile ilgili bilgiler vermiş ve yer yer ona göndermelerde bulunmuştur.¹

Biri İspanya, diğeri Suudi Arabistan'da olmak üzere iki ayrı yazması bulunan eseri, Hamed el-Câsir Medine tarihi ile ilgili yazmış olduğu risalelerin bünyesinde yayımlamıştır. Abdürrezzâk İsâ tarafından edisyon kritiği yapılan eserin müstakil bir kitap olarak basımı 2008 yılında Kahire'de gerçekleşmiştir.²

b-) *en-Nasihatü'l-vâcibetü'l-kabûl fî beyâni mevdi'î minberi'r-Rasûl*: Hz. Peygamber'in Mescid-i Nebevî'de bulunan minberinin yerinin tayini hususunda kaleme alınmış bir eserdir. es-Semhûdî, *Vefâü'l-vefâ bi-ahbâri dâri'l-Mustafâ*'da bugün için kayıp olan bu risalesine göndermelerde bulunmuştur.³

c-) *İktidâü'l-vefâ bi-ahbâri dâri'l-Mustafâ (el-Vefâ bi-ahbâri dâri'l-Mustafâ)*: es-Semhûdî'nin Medine'ye dair oldukça kapsamlı bir eser olmasını istediği, ancak Mescid-i Nebevî'de çıkan yangından dolayı diğer kitaplarıyla beraber müsveddesi yanan eseridir.⁴

es-Semhûdî, *Vefâ*'da “aslında beyan ettiğim üzere”, “aslında açıklamışım” gibi cümleler kullanarak yer yer bu eserine göndermelerde bulunmuştur.⁵

¹ Bkz. es-Semhûdî, *Vefâü'l-vefâ bi-ahbâri dâri'l-Mustafâ*, thk. Kâsım es-Sâmerrâî, II, 376, 378, III, 28, V, 41.

² Alî Rıza Karabulut, Ahmet Turan Karabulut, *Dünya Kütüphanelerinde Mevcut İslâm Kültür Tarihi ile İlgili Eserler Ansiklopedisi*, Kayseri trz., 2084; es-Semhûdî, *Zirvetü'l-vefâ bimâ yecibu li-hazreti'l-Mustafâ*, thk. Abdürrezzâk İsâ, Mısır 2008; Eyyüb Sabrî, *Mir'âtü'l-Haremeyn*, s. 502, Kâtip Çelebi, *Keşfü'z-zunûn 'an esâmi'l-kütüb ve'l-fünûn*, II, 2016; Hamed el-Casir, *Resâil fî târihi'l-Medîne* adlı eserinde sayfa 46'dan başlayarak bu eseri incelemiş ve 95 ile 179 sayfaları arasında eserin kendisine yer vermiştir. Bkz. el-Câsir, *Resâil fî târihi'l-Medîne*, s. 46-57.

³ es-Semhûdî, *Vefâü'l-vefâ bi-ahbâri dâri'l-Mustafâ*, thk. Kâsım es-Sâmerrâî, II, 136; es-Semhûdî, *el-İkdü'l-ferîd fî ahkâmi't-taklîd*, Beyrut 2011, s. 345.

⁴ Bazı kaynaklarda bu eserin adı *İktifâü'l-vefâ bi-ahbâri dâri'l-Mustafâ* olarak geçmektedir (Kâtip Çelebi, *Keşfü'z-zunûn 'an esâmi'l-kütüb ve'l-fünûn*, II, 2016; el-Ayderûs, *en-Nürü's-sâfir 'an ahbâri'l-karni'l-âşir*, s. 96; Küçükaşçı, “es-Semhûdî”, XXXVIII, 490), diğer bazı kaynaklarda *İktinâü'l-vefâ bi-ahbâri dâri'l-Mustafâ* diye geçmektedir (el-Bağdâdî, *İzâhu'l-meknûn fî'z-zeyl 'alâ Keşfü'z-zunûn 'an esâmi'l-kütüb ve'l-fünûn*, Beyrut trz., II, 417). Hamed el-Câsir, eserin isminin başındaki kelimenin “İktifâ” yerine “İktidâ” olmasının daha uygun olacağını dile getirmiştir. O, buna gerekçe olarak “izinden gitmek” anlamında olan “İktifâ” kelimesinin yerine “gerektirmesi/gereği ve uymak” anlamında olan “İktidâ” kelimesini kullanmanın daha uyumlu olacağını ileri sürmüştür. Bkz. el-Câsir, *Resâil fî târihi'l-Medîne*, s. 34. Bu çalışmada da “İktifâ” yerine “İktidâ” kelimesi tercih edilmiştir.

⁵ es-Semhûdî, *Vefâü'l-vefâ bi-ahbâri dâri'l-Mustafâ*, thk. Kâsım es-Sâmerrâî, I, 122.

d-) *Vefâü'l-vefâ bi-ahbâri dâri'l-Mustafâ*: Birçok defa basımı yapılan *Vefâ*'nın, 1326/1908 yılında ilk kez Kahire'de iki cüz olarak tıpkıbasımı yapılmıştır.¹ 1346 yılında aynı şekilde ikinci kez basılan eser, 1373/1954 yılında Muhammed Muhyiddîn Abdülhamîd tarafından edisyon kritiği yapılarak 4 cilt halinde Kahire'de basılmıştır. 1393/2006 yılında Beyrut'ta Halid Abdülğanî Mahfûz tarafından edisyon kritiği yapılarak 2 cilt ve 4 cüz halinde basılan *Vefâü'l-vefâ bi-ahbâri dâri'l-Mustafâ*, 2001 ve 2011 yılında Kâsım es-Sâmerrâî tarafından edisyon kritiği yapılmış ve 5 cilt olarak basılmıştır.²

Sekiz bab ve bir mukaddimeden oluşan *Vefâü'l-vefâ bi-ahbâri dâri'l-Mustafâ*'da, toplam 89 fasıl bulunmaktadır. Birinci bölüm, Medine'nin isimleri; ikinci bölüm onun faziletleri ve tarihsel süreçteki gelişimi ile ilgili konuları; üçüncü bölüm hicretten önce ve hicret yıllarında Medine sakinlerini konu edinmiştir. Dördüncü bölümde Mescid-i Nebevî, Hz. Peygamber'in evi, bu ikisinin çevresindeki diğer yerleşim alanları, Medine pazarı, muhacirlerin evleri; beşinci bölümde Hz. Peygamber'in bayram namazgâhı, Medine'nin diğer mescidleri, Bakî mezarlığı, buraya defnedilen meşhur şahsiyetlerin kabirleri ve Uhud dağı ile orada şehit olanlar; altıncı bölümde Medine'nin bereketli kuyuları, Hz. Peygamber'e nisbet edilen kaynak suları, ağaçlık ve hurmalıklar ile onun sefer ve gazvelerinde namaz kıldığı mescidler; yedinci bölümde Medine'deki vadi, dağ, tepe, koru vb. yerler ele alınmıştır. Son bölüm olan sekizinci bölümde ise Hz. Peygamber'in kabrini ziyaret etmenin önemi ve adabı anlatılmıştır.³

e-) *Hulâsatü'l-vefâ bi-ahbâri dâri'l-Mustafâ*: Bu eser, *Vefâü'l-vefâ bi-ahbâri dâri'l-Mustafâ*'nın oldukça kısa bir özeti olarak kaleme alınmıştır. es-Semhûdî, önemli noktalara dokunmadan *Vefâü'l-vefâ bi-ahbâri dâri'l-Mustafâ*'nın neredeyse yarısından fazlasını eksilterek bu eserini meydana getirmiştir. es-Semhûdî, eserin bazı nüshalarında kaydedildiğine göre, eserini 893/1488 yılında tamamlamış ve ona *Hulâsatü'l-vefâ bi-ahbâri dâri'l-Mustafâ* adını vermiştir.⁴

Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi Revan Kitaplığı, İzmir Milli Kütüphanesi, Mevlana Müzesi, Şam Zahiriyeye ve Balıkesir Kütüphanelerinde yazmaları bulunan eser, ilk kez 1868 yılında Mısır'daki

¹ es-Semhûdî, *Vefâü'l-vefâ bi-ahbâri dâri'l-Mustafâ*, Kahire, Matbaatü'l-âdâb ve'l-Müeyyed, 1326.

² Karabulut, s. 2084; Son üç baskı için bkz. es-Semhûdî, *Vefâü'l-vefâ bi-ahbâri dâri'l-Mustafâ*, thk. Muhammed Muhyiddîn Abdülhamîd, Beyrut, Dârü'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1955; es-Semhûdî, *Vefâ*, Mahfûz; es-Semhûdî, *Vefâ*, es-Sâmerrâî.

³ es-Semhûdî, *Vefâ*, es-Sâmerrâî, I, 52-60.

⁴ es-Semhûdî, *Hulâsatü'l-vefâ bi-ahbâri dâri'l-Mustafâ*, thk. Hamed el-Câsir, Dimaşk 1972, s. 2.

Bulak Matbaası'nda, 1316 yılında Kahire'de, 1972 yılında Dımaşk'ta basılmıştır. 1983 yılında Cidde'de de basımı yapılan eseri, Aşkî Muhammed Efendi (h. 1011 yılında yaşıyordu)¹ ve Abdullâh b. Mehmed Sâlih Eyyübî (v. 1252/1836) Osmanlıcaya tercüme etmiştir.² Abdullâh el-Hemedânî ve Aşkî Muhammed Efendi'nin babası Hafız Ömer er-Rûmî ise bu eseri Farsça'ya tercüme etmişlerdir.³

b. Fıkıh ve Usûlü'l-Fıkıh ile İlgili Eserleri

a-) *Dürerü's-sümût fî mâ li'l-vudû mine'ş-şurût*: es-Semhûdî, Abdestin şartlarını anlattığı bu eseri 891/1486 yılında kaleme almıştır. Eserin mukaddimesinde abdestin 23 şartının bulunduğu zikredilmiştir. İlk kez Mısır'daki Bulak Matbaası'nda yayımlanan eserin başka baskıları da mevcuttur.⁴

b-) *Sadhü's-sevâci' 'alâ şerhi Cem'i'l-cevâmi'*: Bu eser, Celâlüddîn el-Mahallî'nin *Şerhu Cem'i'l-cevâmi'* adlı eseri üzerine yazılmış bir haşiyedir.⁵

c-) *Şifâü'l-eşvâk li-hükmi mâ yeksüru bey'uhü fi'l-esvâk*: Çarşı ve pazarda çokça alınıp satılan ticaret mallarına dair fikhî hükümleri içeren bir eserdir. Müellif bazı eserlerinde bu eserine göndermelerde bulunmuştur.⁶

Eserin Hollanda'daki Leiden Akademisi'nde, Yemen'in başkenti Sana'daki Mektebetü'l-Câmi'i'l-Kebîr'de ve Riyad Üniversitesi Kütüphanesi'nde yazma nüshaları mevcuttur.⁷

ç-) *Tayyibü'l-keîâm bi-fevâidi's-selâm*: es-Semhûdî, bu eserinde hocası Kâsım b. Kutlubuğâ tarafından selam verme ve alma ile alakalı 30 sorunun toplandığını, fakat onun bu sorulara cevap vermeden vefat ettiğini zikretmiştir. O, bu eseri sözü edilen o sorulara cevap babında yazdığını

¹ Aşkî Muhammed Efendi, *Ahbârü'l-Mekkiye ve tercemetü muhtasari hulâsati'l-vefâ*, Riyad, Câmî'atü'r-Riyâd Kısmü'l-Mahtûtât, Mahtûta nr. M. 50/1, vr. 1a; Kâtip Çelebi, *Keşfü'z-zunûn 'an esâmi'l-kütüb ve'l-fünûn*, I, 719.

² Useylân, *el-Medînetü'l-münevvere fî-âsâri'l-müellifîn ve'l-bâhisîn kadîmen ve hadîsen*, s. 162.

³ Abdullâh el-Hemedânî, *Tercemetü Hulâsati'l-vefâ bi-ahbâri dâri'l-Mustafâ*, İstanbul, TSMK Revan Kitaplığı, nr. 1524; Kâtip Çelebi, *Keşfü'z-zunûn 'an esâmi'l-kütüb ve'l-fünûn*, I, 719; Karabulut, *Dünya Kütüphanelerinde Mevcut İslâm Kültür Tarihi ile İlgili Eserler Ansiklopedisi*, s. 2083.

⁴ es-Semhûdî, *Dürerü's-sümût fî mâ li'l-vudû mine'ş-şurût*, thk. Abdurraûf b. Muhammed, Beyrut, 2008, s. 17; Karabulut, *Dünya Kütüphanelerinde Mevcut İslâm Kültür Tarihi ile İlgili Eserler Ansiklopedisi*, s. 2083.

⁵ es-Semhûdî, *el-İkdü'l-ferîd fî ahkâmi't-taklîd*, s. 33 (Mukaddimededen naklen).

⁶ es-Semhûdî, *el-İkdü'l-ferîd fî ahkâmi't-taklîd*, s. 31 (Mukaddimededen naklen), s. 164.

⁷ el-Bağdâdî, *Hediyyetü'l-ârifîn*, I, 740.

kaydetmiştir. 892/1487 yılında kaleme alınan eser, Enver b. Ebî Bekir eş-Şeyhî ed-Dâğistânî tarafından edisyon kritiği yapılmış olarak basılmıştır.¹

d-) *Risâletün fi şurûti/mesâili imâm ve mesbûk*: Eserin 24 varaklık bir yazma nüshası Ezher Üniversitesi Kütüphanesi'nde 336685 numara ile kayıtlıdır.² Bu eserde imam namaza başladıktan sonra ona yetişen kişilerin yapmaları gereken hususlar anlatılmıştır. Konusu bakımından bu eser es-Semhûdî'nin *Mevâhibü'l-Kerîmi'l-Fettâh fi'l-mesbûki ve'l-müşteğili bi'l-istiftâh* ve *İkmâlü'l-mevâhibi'l-Kerîmi'l-Fettâh fi'l-mesbûki ve'l-müşteğili bi'l-istiftâh* adlı eserleriyle benzerlik arz etmektedir.

e-) *Keşfü'l-cilbâb ve'l-hicâb 'ani'l-kudve fi'ş-şübbâk ve'r-rihâb*: Mescid-i Nebevî'deki balkon ve eklentilerden imama uymanın hükümlerini ele alan bir eserdir. es-Semhûdî, bu eserini *Vefâü'l-vefâ bi-ahbâri dâri'l-Mustafâ*'da zikretmiştir.³

f-) *el-Fevâidi'l-cemme fi'l-mesâili's-selâsi'l-mühimme*: Bu eserde, fikhın muamelat kısmına ait olan boşama üzerine yemin etmekle ilgili üç konu ele alınmıştır.⁴

g-) *el-İfsâh fi şerhi'l-Îzâh fi menâsiki'l-hac (el-Ğurarü'l-behiyye fi şerhi'l-Menâsiki'n-Neveviyye)*: Bu eser, İmam en-Nevevî'nin hac menasikini anlatan *el-Îzâh fi menâsiki'l-hac* adlı eserinin şerhidir. Eserin Şam'daki Zahiriyye Kütüphanesi'nde bir yazması mevcuttur.⁵

ğ-) *el-İkdü'l-ferid fi ahkâmi't-taklîd*: es-Semhûdî, eserinin mukaddimesinde bazılarının isteği üzerine bu eseri kaleme aldığı zikreder. Klasik fıkıh ve fıkıh usûlü eserleri arasında taklid gibi önemli bir konuyu müstakillen inceleyen eser sayısı pek fazla değildir. Taklîd konusunu 10 bölümde örneklerle etraflıca ele alan eser, bir mezhepten başka bir mezhebe geçiş ve mezhepler arası ihtilaflar hakkında önemli malumatlar içermektedir. Eserin edisyon kritiğini yapan Enver b. Ebî Bekir eş-Şeyhî ed-

¹ el-Bağdâdî, *Hediyetü'l-ârifin*, I, 740; es-Semhûdî, *Şifâü'l-eşvâk li-hükmi mâ yeksüru bey'uhü fi'l-esvâk*, Riyad Üniversitesi Kütüphanesi Yazma Eserler Bölümü, Mahtûta nr. 2762; Karabulut, *Dünya Kütüphanelerinde Mevcut İslâm Kültür Tarihi ile İlgili Eserler Ansiklopedisi*, s. 2084; es-Semhûdî, *Tayyibü'l-keâm bi-fevâid'is-selâm*, thk. Enver b. Ebî Bekir eş-Şeyhî ed-Dâğistânî, Beyrut 2009; Kâtip Çelebi, *Keşfü'z-zunûn 'an esâmi'l-kütüb ve'l-fünûn*, II, 1119.

² es-Semhûdî, *el-İkdü'l-ferid fi ahkâmi't-taklîd*, s. 34 (Mukaddimeden naklen).

³ es-Semhûdî, *Vefâü'l-vefâ bi-ahbâri dâri'l-Mustafâ*, thk. Kâsım es-Sâmerrâî, II, 96; es-Semhûdî, *el-İkdü'l-ferid fi ahkâmi't-taklîd*, s. 34 (Mukaddimeden naklen).

⁴ es-Semhûdî, *el-İkdü'l-ferid fi ahkâmi't-taklîd*, s. 33 (Mukaddimeden naklen).

⁵ es-Sehâvî, *ed-Dav'ü'l-lâmi' li-ehli'l-karni't-tâsi'*, V, 247; el-Ayderûs, *en-Nürü's-sâfir 'an ahbâri'l-karni'l-âşir*, s. 97; Karabulut, *Dünya Kütüphanelerinde Mevcut İslâm Kültür Tarihi ile İlgili Eserler Ansiklopedisi*, s. 2084; Kâtip Çelebi, *Keşfü'z-zunûn 'an esâmi'l-kütüb ve'l-fünûn*, I, 210.

Dâğıstânî, girişte müellif ve eser hakkında genişçe bilgi vermiştir.¹ Kâtip Çelebi, sehven olsa gerek bu eserde görevlendirmelerden bahsedildiğini ifade etmiştir.²

h-) *el-Fetâvâ*: Bu eser, Medine'nin kendi zamanındaki en büyük Şafîî âlimlerinden olan es-Semhûdî'nin değişik fikhî meselelerle ilgili vermiş olduğu fetvalardan meydana gelmiştir. Basımı henüz yapılmamış olan eserin Kahire'de bir yazma nüshası bulunmaktadır.³

ı-) *Ümniyetü'l-mü'tenîn bi-Ravzati't-tâlibîn*: Bu eser, es-Semhûdî'nin İmam Nevevî'nin fikhî kitabı olan *Ravzatü't-tâlibîn* üzerine yazmış olduğu bir haşiyesidir. Bu haliyle eser, ribâ (faiz) babına kadar telif edilmiş görünmektedir. Şu an için basılmamış olan eserin Suudi Arabistan ve Mısır'daki bazı kütüphanelerde yazmaları mevcuttur.⁴

i-) *Mevâhibü'l-Kerîmi'l-Fettâh fi'l-mesbûki ve'l-müşteğil bi'l-istiftâh*: Eserin Ezher Üniversitesi Kütüphanesi'nde bir yazma nüshası mevcuttur. Günlerden bir gün es-Semhûdî, yatsı namazında cemaatin sonunda imama uymuş, namazda başına gelen bir durum üzerine de namaza sonradan yetişmiş kişinin ne yapması gerektiğini içeren bu eseri telif etmiştir. es-Semhûdî bu eser ve onun zeyli olan *İkmâlü'l-mevâhibi'l-Kerîmi'l-Fettâh fi'l-mesbûki ve'l-müşteğili bi'l-istiftâh* eserlerini *Cevâhirü'l-'ikdeyn fi fazli's-şerefeyn şerefi'l-'ilmî'l-celî ve'n-nesebi'l-'alî* adlı eserinde kaleme alınma sebepleri ile beraber zikretmiştir.⁵

j-) *İkmâlü'l-mevâhibi'l-Kerîmi'l-Fettâh fi'l-mesbûki ve'l-müşteğil bi'l-istiftâh*: Bu eser, es-Semhûdî'nin önceden telif etmiş olduğu *Mevâhibü'l-Kerîmi'l-Fettâh fi'l-mesbûki ve'l-müşteğili bi'l-istiftâh* adlı eserinin zeylidir.⁶

k-) *el-Lü'lü'ü'l-mensûre fi nasîhati'l-vülâti'l-umûr*: Suudi Arabistan ve İrlanda'da yazma nüshaları olan eser, henüz basılmamıştır. Eser, devlet idarecilerine öğütler içeren siyasetname türü eserlerdendir.⁷

¹ es-Semhûdî, *el-'İkdü'l-ferîd fi ahkâmi't-taklîd*, Beyrut 2011.

² Kâtip Çelebi, *Keşfü'z-zunûn 'an esâmi'l-kütüb ve'l-fünûn*, II, 1151.

³ ez-Ziriklî, *el-A'lam*, IV, 307; Karabulut, *Dünya Kütüphanelerinde Mevcut İslâm Kültür Tarihi ile İlgili Eserler Ansiklopedisi*, s. 2084.

⁴ el-Bağdâdî, *Hediyyetü'l-'ârifîn*, I, 740. el-Ayderûs, *en-Nürü's-sâfir 'an ahbâri'l-karni'l-'âşir*, s. 97; el-Bağdâdî, *Îzâhu'l-meknûn fi'z-zeyl 'alâ Keşfü'z-zunûn 'an esâmi'l-kütüb ve'l-fünûn*, I, 127.

⁵ Kâtip Çelebi, *Keşfü'z-zunûn 'an esâmi'l-kütüb ve'l-fünûn*, II, 1896; es-Semhûdî, *Cevâhirü'l-'ikdeyn fi fazli's-şerefeyn şerefi'l-'ilmî'l-celî ve'n-nesebi'l-'alî*, s. 169.

⁶ Kâtip Çelebi, *Keşfü'z-zunûn 'an esâmi'l-kütüb ve'l-fünûn*, I, 144; el-Bağdâdî, *Hediyyetü'l-'ârifîn*, I, 740; es-Semhûdî, *Cevâhirü'l-'ikdeyn fi fazli's-şerefeyn şerefi'l-'ilmî'l-celî ve'n-nesebi'l-'alî*, s. 169.

⁷ el-Bağdâdî, *Hediyyetü'l-'ârifîn*, I, 740; el-Bağdâdî, *Îzâhu'l-meknûn fi'z-zeyl 'alâ Keşfü'z-zunûn 'an esâmi'l-kütüb ve'l-fünûn*, II, 417.

l-) *el-Muharrer fî ta'yîni't-talâk*: es-Semhûdî, eserinin mukaddimesinde bu eseri özellikle Mekke ve Medine'de yaygın olan “ibrâ ile boşanma” hususunda kaleme aldığını ve eserinde bu konuyu yedi kısımda incelediğini dile getirmiştir. Eserin, Ezher Üniversitesi Kütüphanesi'nde bir yazma nüshası mevcuttur.¹

m-) *Risâletün fî hükmi'l-ihsâr mine'l-hac*: Bu eserde, hac veya umre ibadetine başladıktan sonra -fıkıh kitaplarında açıklandığı üzere- ortaya çıkan bazı engellerden dolayı bu ibadetlerin rükunlerinden bazılarını yapamama hususu ve bunun üzerine terettüb eden hükümler ele alınmıştır.²

n-) *Şerhu Minhâcî't-tâlibîn*: Bu eser, İmam en-Nevevî'nin meşhur fıkıh eseri *Minhâcî't-tâlibîn*³ üzerine telif edilmiş bir şerhtir.⁴

o-) *Meseletü fîrûşî'l-büsüti'l-menkûşe*: Bu eser, Mescid-i Nebevî'ye işlemeli kilim ve halıların serilmesi ile ilgili olarak kaleme alınmış bir reddiyedir. es-Semhûdî'nin yaşadığı dönemde Kahireli âlimler bu kitap için takrizler yazmışlardır.⁵

ö-) *Def'ut-ta'arruz ve'l-inkâr li-büsüti Ravzati'l-Muhtâr*: es-Semhûdî, bu reddiyesinde Cemâlüddîn Muhammed b. Abdillâh el-Yemenî er-Raymî'nin (v. 791/1388) *Delâletü'l-müsterşidîn 'alâ enne'r-Ravzete mine'l-Mescid* adlı eseriyle Safiyyüddîn el-Kâzrûnî Ahmed b. Muhammed tarafından yazılan reddiyesini özetlemiştir. es-Semhûdî, *Vürüdü's-sekîne 'alâ büsüti'l-Medîne* adlı eserinin mukaddimesinde, *Def'ut-ta'arruz'u* üzerinde “vakıftır” yazısı nakşedilmiş kilim ve halıların Ravza-i Mutahhara'ya serilmesine itiraz edip onları kaldırtan birilerine reddiye olarak yazdığını belirtmiştir. Ayrıca es-Semhûdî *Vefâü'l-vefâ bi-ahbâri dâri'l-Mustafâ*'da bu esere göndermelerde bulunmuştur.⁶

p-) *el-İntisâr li-büsüti Ravzati'l-Muhtâr*: Eser, *Def'ut-ta'arruz ve'l-inkâr li-büsüti Ravzati'l-Muhtâr* eserinden sonra aynı konuda ve yine bazılarına reddiye olarak kaleme alınmış bir eserdir.⁷

¹ el-Bağdâdî, *Hediyyetü'l-ârifîn*, I, 740; es-Semhûdî, *el-Muharrer fî ta'yîni't-talâk*, Kahire Ezher Kütüphanesi, Mahtuta nr. 337228, vr. 1a.

² es-Semhûdî, *el-İkdü'l-ferid fî ahkâmi't-taklîd*, s. 34 (Mukaddimeden naklen).

³ Ebû Zekeriyâ Yahyâ b. Şeref en-Nevevî, *Minhâcî't-tâlibîn*, Beyrut 2011.

⁴ Karabulut, *Dünya Kütüphanelerinde Mevcut İslâm Kültür Tarihi ile İlgili Eserler Ansiklopedisi*, s. 2084.

⁵ Şemsüddîn es-Sehâvî, *ed-Dav'ü'l-lâmi' li-ehli'l-karni't-tâsi*, V, 246.

⁶ es-Semhûdî, *Vefâü'l-vefâ bi-ahbâri dâri'l-Mustafâ*, thk. Kâsım es-Sâmerrâî, II, 160, 170, 290; el-Bağdâdî, *Hediyyetü'l-ârifîn*, I, 740; es-Semhûdî, *el-İkdü'l-ferid fî ahkâmi't-taklîd*, s. 32 (Mukaddimeden naklen).

⁷ es-Semhûdî, *el-İkdü'l-ferid fî ahkâmi't-taklîd*, s. 34 (Mukaddimeden naklen).

r-) *Vürûdü's-sekîne 'alâ büsüti'l-Medîne*: Bu eser, *Def'ut-ta'arruz ve'l-inkâr li-büsüti Ravzati'l-Muhtâr* ve *el-İntisâr li-büsüti Ravzati'l-Muhtâr* adlı eserlerinin bir özeti olarak kaleme alınmıştır.¹

s-) *el-Kavlü'l-müstecâd fi şerhi Kitâbi Ümmehâti'l-evlâd*: Bu eser fikhî bir tabir olan “ümmü'l-veled”e (sahibinden çocuk doğurmuş cariye) dair hükümleri içeren *Kitâbu Ümmehâti'l-evlâd* adlı eserin üzerine yazılmış bir şerhtir.²

ş-) *Mesâbihu'l-kiyâm fi şehri's-siyâm*: es-Semhûdî, *Vefâ'da* kendisine atıfta bulundu bu eseri Ramazan ayında kılınan teravih namazlarına ayırmıştır.³

c. Hadis ile İlgili Eserleri

a-) *el-Ğummâz 'ale'l-lümmâz fi'l-ehâdîsi'l-mevzû'ât*: Eserde halk arasında yaygın olan zayıf, uydurma ve aslı olmayan hadisler alfabetik bir sırayla toplanmıştır. Beyrut'ta Muhammed Abdülkâdir Atâ tarafından; Riyad'ta Muhammed İshâk es-Selefi tarafından edisyon kritiği yapılmış olarak basılmış olan eserin Dünya'nın değişik kütüphanelerinde birçok yazması mevcuttur.⁴ Bazı hadis araştırmacıları, bu eseri kendi türündeki en eski eserler arasında değerlendirmiştir.⁵

b-) *Hatmü İbn Mâce*: Zeynüddîn Muhammed Abdurraûf b. Tâci'l-Ârifin b. Nüriddîn Alî el-Münâvî el-Haddâdî (v. 1031/1622), *Fezû'l-kadîr şerhu'l-Câmi'i's-sağîr* adlı eserinde cennetin gökyüzünde olduğuna dair bir hadisi ele alırken bu esere değinmiştir.⁶

d. Din Usûlü ve Kelam ile İlgili Eserleri

a-) *İzâhu'l-beyân li-mâ'fîmâ erâdehü'l-hüccce min "leyse fil-inkân ebde'a mimmâ kân"*: Eser, İmam el-Ğazâlî'nin kelâm ilminin önemli bir tartışma konusuyla ilgili zikrettiği “varolandan daha mükemmeli mümkün değildir” sözünü konu edinmiştir. Onun bu sözünü ne anlatmak istediği ve

¹ es-Sehâvî, *ed-Dav'ü'l-lâmi' li-ehli'l-karni't-tâsi'*, V, 247; *Tuhfetü'l-latîfe fi târihi'l-Medîneti's-şerîfe*, V, 284.

² Karabulut, *Dünya Kütüphanelerinde Mevcut İslâm Kültür Tarihi ile İlgili Eserler Ansiklopedisi*, s. 2084.

³ es-Semhûdî, *Vefâü'l-vefâ bi-ahbâri dâri'l-Mustafâ*, thk. Kâsım es-Sâmerrâi, I, 182.

⁴ es-Semhûdî, *el-Ğummâz 'ale'l-lümmâz fi'l-ehâdîsi'l-mevzû'ât*, thk. Muhammed Abdülkâdir Atâ, Beyrut 1986; *el-Ğummâz 'ale'l-lümmâz, fi'l-ehâdîsi'l-mevzû'ât*, thk. Muhammed İshâk es-Selefi, Riyad, 1981.

⁵ Yûsuf Abdurrahmân el-Mer'âşlî, *İlmü fehreseti'l-hadîs*, Beyrut trz., s. 24.

⁶ Zeynüddîn el-Münâvî'nin sözkonusu eseri dışında bu esere dair bir bilgiye ulaşamadık. Zeynüddîn Abdurraûf b. Tâci'l-Ârifin el-Münâvî, *Fezû'l-kadîr şerhu'l-Câmi'i's-sağîr*, Beyrut 1994, III, 476.

bu sözden ne anlaşılması gerektiğine dair bazı akidevî meseleleri içeren eserin Süleymaniye, Ayasofya, Almanya Kraliyet ve Ezher Üniversitesi gibi Dünya'nın değişik kütüphanelerinde yazma nüshaları bulunmaktadır.¹

b-) *el-Envârü's-seniyye fî ecvibeti es'ileti'l-Yemeniyye*: es-Semhûdî, bu eserinde Şeyh Ebû Abdillâh el-Yemenî tarafından sorulan sekiz soruya cevaplar vermiştir. 907/1502 yılında kaleme alınmış olan bu eserin bir yazma nüshası Fas'ın Rabat şehrindeki Medresetü'l-'Ulyâ Kütüphanesi'nde 530/5 numara ile kayıtlıdır. Eserin diğer bir yazma nüshası ise Tunus'ta Hasen Hasenî Abdülvehhâb'ın özel kütüphanesinde bulunmaktadır.²

c-) *Tahkîku'l-makâle fî 'umûmi'r-risâle*: Eser, peygamberliğin sadece belli bir zaman ve bir kavim ile sınırlandırılmayacağını, aksine bütün zaman ve milletler için geçerli olduğuna dair delilleri içermektedir.³

3.5.5. Fezâil ile İlgili Eserleri

a-) *el-Cevherü's-şeffâf fî fezâili'l-eşrâf*: Seyyîd ve şerîflerin faziletlerini konu edinen eserin el-Haremü'l-Mekkî Kütüphanesi'nde 39 numarada kayıtlı bir yazma nüshası mevcuttur.⁴ Bu eserin es-Semhûdî'nin kardeşinin oğlu İbrâhim es-Semhûdî tarafından kaleme alınan, *el-İşrâf 'alâ fezâili'l-eşrâf* adlı eserin aynısı olması muhtemeldir. Çünkü es-Semhûdî'nin bu isimde bir eseri olmuş olsaydı yeğeni İbrâhim es-Semhûdî, içeriği ve adı neredeyse onun eseriyle aynı olan bu eserden mutlaka bahsedirdi.⁵

b-) *Cevâhirü'l-'ikdeyn fî fazli's-şerefeyn şerefi'l-'ilmî'l-celî ve'n-nesebi'l-'alî*: Hayrüddîn ez-Ziriklî, bu eserin bir nüshasını Manisa'da gördüğünü ve bu nüshanın 930/1524 yılında yazıldığını belirtir.⁶ İbrâhim es-Semhûdî, sözü geçen eserinin mukaddimesinde, eserini amcası Nûreddîn es-Semhûdî'nin *Cevâhirü'l-'ikdeyn fî fazli's-şerefeyn şerefi'l-'ilmî'l-celî ve'n-nesebi'l-'alî* adlı eserinden özetleyerek yazdığını belirtmiştir.⁷

Adından anlaşılacağı üzere eserde evvela ilim ve âlimlerin önemi; ilmin nasıl ve hangi şartlarla tahsil edilebileceği gibi hususlar zikredilmiştir. Buna, kütüphaneler ve oralardan nasıl kitap alınacağı; ders çalışma vakitleri ve ders çalışmanın önemi gibi konular da eklenmiştir. Eserin ikinci kısmında Hz. Peygamber ve Ehl-i beyt'inin nesebi ve konumu anlatılmıştır.

¹ el-Bağdâdî, *Hediyetü'l-'ârifîn*, I, 740; es-Semhûdî, *el-'İkdü'l-ferîd fî ahkâmi't-taklîd*, s. 31 (Mukaddimeden naklen).

² el-Câsir, *Resâil fî târihi'l-Medîne*, s. 34; Karabulut, *Dünya Kütüphanelerinde Mevcut İslâm Kültür Tarihi ile İlgili Eserler Ansiklopedisi*, s. 2083.

³ es-Semhûdî, *el-'İkdü'l-ferîd fî ahkâmi't-taklîd*, s. 34 (Mukaddimeden naklen).

⁴ es-Semhûdî, *el-'İkdü'l-ferîd fî ahkâmi't-taklîd*, s. 34 (Mukaddimeden naklen).

⁵ İbrâhim el-Hüseynî eş-Şafî es-Semhûdî, *el-İşrâf 'alâ fezâili'l-eşrâf*, Kahire Mahtûta nr. 5/28, vr. 2 a, vr. 109 a.

⁶ ez-Ziriklî, *el-A'lâm*, IV, 307.

⁷ İbrâhim es-Semhûdî, *el-İşrâf 'alâ fezâili'l-eşrâf*, vr. 2a, vr. 109a.

Şam'daki Zâhiriye Kütüphanesi'nde bir yazma nüshası bulunan eser, Mustafa Abdülkâdir Atâ tarafından edisyon kritiği yapılmış olarak Beyrut'ta; Musâ Benây el-Alilî tarafından edisyon kritiği yapılmış olarak Bağdat'ta basılmıştır.¹

c-) *Erbe'ûn hadîsen fî fazli'r-remyi bi's-sihâm*: Ok atmanın faziletine dair kırk hadis içeren bir eserdir.²

e. Nahiv ve Lügat ile ilgili Eserleri

a-) *Şerhu'l-Âcurrûmiyye*: Nahiv dalında meşhur bir metin olan *Metnü'l-Âcurrûmiyye* üzerine yazılmış bir şerhtir.

b-) *Şerhu Müsellesi Kutrub*: Bir lügat kitabı olan *Müsellesi Kutrub*'un şerhidir. Metin eserin sahibi Kutrub, büyük nahiv âlimi Sibeveyh'in öğrencilerindedir.

c-) *Tahmîsü Müsellesi Kutrub*: Müselles Kutrub'un her bir beytinin başına aynı ölçüde üç dize eklenerek oluşturulmuş bir nahiv eseridir.³

f. Günahların Affedilmesi ile ilgili Eseri

a-) *Akvâlü'l-müsfire 'an delâili'l-mağfire*: 880/1475 yılında kaleme alınmış olan eserin Basra'daki Abbâsiye Kütüphanesi'nde bir yazma nüshası mevcuttur.⁴ Üç bölümden meydana gelen eserin ilk bölümünde, beş vakit namazın günahlara kefaret olmasıyla ilgili hadis; ikinci bölümünde bazı salih ameller neticesinde tevbe edilmemiş olursa da bütün günahların affedileceği hususu; üçüncü bölümünde ise geçmiş ve gelecek günahların nasıl affolunacağı gibi konular ele alınmıştır. Eserin Ezher Üniversitesi, Almanya Kraliyet ve Princeton Kütüphanelerinde yazma nüshaları mevcuttur.⁵

g. Hz. Peygamberi Rüyada Görmeye Dair Eseri

a-) *Nasihatü'l-lebîb fî mer'a'l-Habîb*: Hz. Peygamber'i rüyada görmeye dair bir eserdir. es-Semhûdî, *Vefâü'l-vefâ bi-ahbâri dâri'l-Mustafâ*'da bu eserini zikretmiştir.⁶

¹ es-Semhûdî, *Cevâhirü'l-'ikdeyn fî fazli's-şerefeyn şerefi'l-'ilmî'l-celî ve 'n-nesebi'l-'alî*, I, 30-32; Karabulut, *Dünya Kütüphanelerinde Mevcut İslâm Kültür Tarihi ile İlgili Eserler Ansiklopedisi*, s. 2083.

² es-Semhûdî, *el-'İkdü'l-ferîd fî ahkâmi't-taklîd*, s. 33 (Mukaddimeden naklen).

³ Nahiv ve lügat ile ilgili eserleri için bkz. es-Semhûdî, *el-'İkdü'l-ferîd fî ahkâmi't-taklîd*, s. 33 (Mukaddimeden naklen).

⁴ Karabulut, *Dünya Kütüphanelerinde Mevcut İslâm Kültür Tarihi ile İlgili Eserler Ansiklopedisi*, s. 2083.

⁵ es-Semhûdî, *el-'İkdü'l-ferîd fî ahkâmi't-taklîd*, s. 31 (Mukaddimeden naklen).

⁶ es-Semhûdî, *el-'İkdü'l-ferîd fî ahkâmi't-taklîd*, s. 35 (Mukaddimeden naklen).

h. Kıraat İlimine Dair Eseri

a-) *el-Mevahibü'r-rabbâniyye fî vakfi'l-Osmâniyye*:¹ Bu eserle ilgili kaynaklarda -ismi ve es-Semhûdî'ye nisbeti dışında- bir bilgiye rastlanılmamıştır. Adında geçen “vakıf” ve “Osmaniyye” sözcüklerinden yola çıkarak bu eserin kıraat ilmine ait olabileceği düşünülebilir. Ancak ikinci ve uzak ihtimal ise bu eserin Osmanlı hâkimiyetinde yaşamamış es-Semhûdî'ye ait olmadığıdır.

i. Şiirleri

a-) *Kasîdetün fî medhi'n-nebevî*: es-Semhûdî, bir defasında başına gelen bir olaydan dolayı sıkıntı yaşadığını ve bunun üzerine Hz. Peygamber'in huzuruna çıkıp 60 beyitten fazla olan kasidesini okuduğunu zikretmiştir. Ayrıca o, bu kasideyi okuduğu gece büyük bir yardımcı müjdeleyen bir rüya gördüğünü, rüyadaki yardımın gerçek hayatta da aynen gerçekleştiğini zikretmiştir.²

Sonuç

Klasik Medine tarihi eserleri arasında en kapsamlısı olan *Vefâü'l-vefâ bi-ahbâri dâri'l-mustafâ* adlı eserin müellifi es-Semhûdî, başta Medine tarihi olmak üzere, fıkıh, fıkıh usûlü, hadis, din usûlü, kıraat, nahiv, kıraat, fezâil ve tasavvuf konularında sayısı 42 olarak tesbit edilen önemli eserler telif etmiştir. es-Semhûdî, *Vefâü'l-vefâ bi-ahbâri dâri'l-mustafâ* dışında Medine tarihiyle ilgili dört eser telif etmiştir. *Zirvetü'l-vefâ bi-ahbâri dâri'l-Mustafâ*, *en-Nasihatü'l-vâcibetü'l-kabûl fî beyâni mevdi'i minberi'r-Rasûl*, *Vefâ'nın aslı İktidâü'l-vefâ bi-ahbâri dâri'l-Mustafâ*, *Vefâ'nın özeti olan Hulâsatü'l-vefâ bi-ahbâri dâri'l-Mustafâ*.

Medine, Mekke, Kahire ve Kudüs'te bulunan -araştırma neticesinde sayısı 23 olarak tesbit edilen- birçok âlimden dersler alan es-Semhûdî, ilim tahsil ederken sadece kendisinin mezhebi olan Şâfiî mezhebine mensup âlimlerden ders almakla kalmamıştır. O, Necmüddîn Abdurrahmân b.

¹ es-Semhûdî, *el-İkdü'l-ferîd fî ahkâmi't-taklîd*, s. 35 (Mukaddimeden naklen).

² es-Semhûdî, *Cevâhirü'l-ikdeyn fî fazli's-şerefeyn şerefi'l-ilmî'l-celî ve'n-nesebi'l-alî*, s. 169; es-Semhûdî, *Vefâü'l-vefâ bi-ahbâri dâri'l-Mustafâ*, thk. Kâsım es-Sâmerrâî, V, 84-85; es-Semhûdî nin bütün eserleri için bkz. el-Ayderûs, *en-Nürü's-sâfir 'an ahbâri'l-karni'l-âşir*, s. 97; ez-Ziriklî, *el-A'lam*, IV, 307; es-Sehâvî, *et-Tuhfetü'l-latîfe fî târihi'l-Medîneti's-şerîfe*, II, 283-284; *ed-Dav'ü'l-lâmi' li-ehli'l-karni't-tâsi'*, V, 246-247; el-Bağdâdî, *Hediyyetü'l-ârifîn*, I, 740; Kâtip Çelebi, *Keşfü'z-zunûn 'an esâmi'l-kütüb ve'l-fünûn*, II, 2016; İbnü'l-İmâd, *Şezerâtü'z-zeheb fî ahbâri men zeheb*, X, 74; es-Semhûdî, *el-İkdü'l-ferîd fî ahkâmi't-taklîd*, s. 29-34 (Mukaddimeden naklen); Muhammed Muhammed Muhammed Sâlim, *Mu'cemü hüffâzi'l-Kur'ân 'abre't-târîh*, Beyrut 1412, II, 266.

Abdülvâris el-Mâlikî, Zeynüddîn Kâsım b. Kutlubuğâ el-Hanefî ve İbnü'd-Deyrî Sa'düddîn Sa'd b. Muhammed b. Abdillâh gibi zamanının büyük Malikî ve Hanefî âlimlerinden de dersler almıştır. Onun talebeleri arasında da değişik mezheplere mensup âlimler mevcuttu. es-Semhûdî, sadece erkek âlimlerden ders almakla yetinmemiştir. Zeynep es-Süveykiyye ve Kemâliyye binti Muhammed b. Ebî Bekir b. Alî ez-Zerevî onun bayan hocalarından bazılarıdır. Ondandan da sayısı 30'a varan âlim dersler almış ve istifade etmiştir.

Eserleri incelendiğinde görüleceği üzere o, İslâmi ilimlere ait genel içerikli eserler yazmaktansa özel konular ile ilgili eserler yazmayı yeğlemiştir. Örneğin fıkıh usûlünün bütün konularını içeren bir eser yazmayıp bunun yerine fıkıh usûlünün bir konusu olan taklîd ile ilgili *el-İkdü'l-ferîd fî ahkâmi't-taklîd* adlı bir eser kaleme almıştır; genel tarih kitabı yazmayıp bunun yerine Medine tarihi eserleri telif etmiştir. O, özel sayılabilecek bir konu olan “selam verme ve alma” ile ilgili soruları cevaplayan *Tayyibü'l-keîâm bi-fevâ'idi's-selâm* adlı bir eser kaleme aldığı gibi; genel hadis kitapları yazmak yerine sadece mevzû hadisleri toplayan *el-Gummâz 'ale'l-lümmâz fî'l-ehâdîsi'l-mevzû'ât* adlı bir hadis kitabı telif etmiştir. Hacimli fıkıh kitapları yazabileceği halde ibrâ ile boşanma konulu *el-Muharrer fî ta'yîni't-talâk*, imamdan sonra namaza gelip imama uyma konulu *Risâletün fî şürûti/mesâili imâm ve mesbûk* ve mescide nakışlı halı serilmesinin hükmü gibi konuları içeren *Meseletü fîrûşi'l-büsüti'l-menkûşe* adlı eserleri telif etmiştir.

Haremeyn'e, Mısır ile Suriye bölgelerine Memlûklerin hakim olduğu bir dönemde yaşamış olan es-Semhûdî, dönemindeki sultan ve emirlerle iyi geçinmiş ve bunun semeresi olarak özellikle Medine ve ahalisi için onlardan birçok yardım almış ve onlar sayesinde özellikle Medine'de birçok medrese, ribât ve vakıf kurdurtmuştur. 884/1479-80 yılındaki hac ibadeti sırasında es-Semhûdî ile tanışan ve onun dostluk ve mihmandarlığından bir hayli memnun olan Memlûk Sultanı Kayıtbay, es-Semhûdî'nin hem kendisine hem de onun aracılığıyla Medine'ye ve ahalisine birçok maddi destekte bulunmuş ve Medine'de birçok ilim ve hayır kurumu açtırmıştır.

Kaynakça

- Abdillâh, Bekir b. Abdillâh, *Tabakâtü'n-nessâbîn*, Riyad 1457.
 Aşkî Muhammed Efendi, *Ahbârü'l-Mekkiye ve tercemetü Muhtasari hulâsati'l-vefâ*, Riyad Mahtûta nr. M. 50/1.
 Aşkî Mustafa Efendi el-Kilisî, *Ta'tîru ercâi'd-devleti'l-mecâdiyye bi-tayyîbi ahbâri beledi hayri'l-beriyye*, İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi Türkçe Yazmalar, nr. 1488-1490.

- el-Ayderûs, Abdülkâdir b. Şeyh b. Abdillâh, *en-Nûrû's-sâfir 'an ahbâri'l-karni'l-âşir*, thk. Ahmed Hâlû vd., Beyrut 2001.
- el-Bağdâdî, İsmâil Paşa, *Hediyetü'l-ârifîn*, I-II, Beyrut 1951.
-, *Îzâhu'l-meknûn fi'z-zeyl 'alâ Keşfü'z-zunûn 'an esâmi'l-kütüb ve'l-fünûn*, I-II, Beyrut trz..
- Bosworth, C. Edmund “al-Samhûdî”, *The Encyclopaedia of Islam*, Leiden 1995.
- el-Câsir, Hamed, *Resâil fi târihi'l-Medîne*, Riyad 1885.
- el-Ensârî el-Medenî, Abdurrahmân b. Abdilkerîm el-Hanefî, *Tuhfetü'l-muhibbîn ve'l-ashâb fi ma'rifeti mâ li'l-Medeniyyîn mine'l-ensâb*, thk. Muhammed el-Arvîsî el-Matvî, Tunus 1970.
- el-Ğazzî, Ebü'l-Me'alî Muhammed b. Abdirrahmân, *Dîvânü'l-İslâm*, thk. Seyyîd Kısra'vî el-Hasen, I-IV, Beyrut 1990.
- el-Hamevî, Şihâbüddîn Yâkût b. Abdillâh, *Mu'cemü'l-büldân*, I-V, Beyrut 1977.
- el-Hemedânî, Abdullâh, *Terçemetü Hulasâti'l-vefâ bi-ahbâri dâri'l-Mustâfâ*, İstanbul Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi Revan Kitaplığı, Mahtûta nr. 1524.
- İbnü'l-İmâd, Abdülhay b. Ahmed, *Şezerâtü'z-zeheb fi-ahbâri men zeheb*, thk. Mahmûd Arnâvût, I-X, Beyrut 1986.
- Karabulut, Alî Rıza ve Ahmet Turan Karabulut, *Dünya Kütüphanelerinde Mevcut İslâm Kültür Tarihi İle İlgili Eserler Ansiklopedisi*, Kayseri trz..
- Kâtip Çelebi, Mustafa, *Keşfü'z-zunûn 'an esâmi'l-kütüb ve'l-fünûn*, Beyrut trz..
- Kehhâle, Ömer Rıza, *Mu'cemü'l-müellifîn*, I-IV, Dımaşk 1957.
- Krenkow, F., “Semhûdî”, *MEB İA*, İstanbul 2001.
- Küçükaşçı, Mustafa Sabri, “es-Semhûdî”, *DİA*, İstanbul 1991.
-, *Abbâsîler'den Osmanlılar'a Mekke-Medine Tarihi*, İstanbul 2007.
- Makdisî, George, *Ortaçağ'da Yükseköğretim İslâm Dünyası ve Hristiyan Batı*, trc. Alî Hakan Çavuşoğlu ve Tuncay Başoğlu, İstanbul 2012.
- el-Mer'aşlî, Yûsuf Abdurrahmân, *İlmü fehreseti'l-hadîs*, Beyrut trz..
- el-Mühibbî, Muhammed Emîn b. Abdillâh el-Hümâm, *Hulâsatü'l-eser fi a'yâni'l-karni'l-hâdî 'aşer*, I-IV, Beyrut trz..
- Mühaysin, Muhammed Muhammed Muhammed Sâlim, *Mu'cemü hüffâzi'l-Kur'ân 'abre't-târih*, I-II, 1. baskı, Beyrut 1412.
- el-Münâvî, Zeynüddîn Abdurraûf b. Tâci'l-Ârifîn, *Feyzü'l-kadîr şerhu'l-Câmi'i's-sağîr*, I-VI, Beyrut 1994.
- en-Nevevî, Ebû Zekeriyâ Yahyâ b. Şeref, *Minhâcü't-tâlibîn*, Beyrut 2011.
- Sabrî, Eyyüb, *Mir'âtü'l-Haremeyn*, Kostantiniyye 1304.

- es-Sehâvî, Ebü'l-Hayr Şemsüddîn Muhammed b. eş-Şeyh Zeyniddîn Abdîrrahmân b. Muhammed es-Sehâvî el-Kâhirî eş-Şafîî, *ed-Dav'ü'l-lâmi' li-ehli'l-karni't-tâsi'*, I-VI, Beyrut.
-, *et-Tuhfetü'l-latîfe fî târihi'l-Medîneti's-şerîfe*, I-II, Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1993.
-, *et-Tuhfetü'l-latîfe fî târihi'l-Medîneti's-şerîfe*, I-III, Kahire: Matbaatü Dâru Neşri's-Sekâfe, 1979.
-; *el-Î'lân bi't-tevbîh limen zemme et-târîh*, thk. Franz Rüzensal, Beyrut trz..
- es-Semhûdî, Nûrüddîn Alî b. Abdillâh b. Ahmed el-Hasenî eş-Şafîî, *Vefâü'l-vefâ bi-ahbâri dâri'l-Mustafâ*, thk. Muhammed Muhyiddîn Abdülhamîd, I-IV, Beyrut 1955.
-, *Vefâü'l-vefâ bi-ahbâri dâri'l-Mustafâ*, thk. Hâlid Abdülğanî Mahfûz, I-II, Beyrut 2006.
-, *Vefâü'l-vefâ bi-ahbâri dâri'l-Mustafâ*, thk. Kâsım es-Sâmerrâî, Cidde 2011.
-, *Vefâü'l-vefâ bi-ahbâri dâri'l-Mustafâ*, Kahire 1326.
-, *Hulâsatü'l-vefâ bi-ahbâri dâri'l-Mustafâ*, thk. Hamed el-Câsir, Dimaşk 1972.
-, *el-İkdü'l-ferîd fî ahkâmi't-taklîd*, Beyrut 2011.
-, *Cevâhirü'l-ikdeyn fî fazli's-şerefeyn şerefi'l-ilmî'l-celî ve'n-nesebi'l-alî*, thk. Mûsâ Benây el-Alîlî, Bağdat 1984.
-, *Dürerü's-sümût fîmâ li'l-vüdü mine's-şurût*, thk. Abdurraûf b. Muhammed, Beyrut 2008.
-, *el-Ğummâz 'ale'l-lümmâz fî ehâdîsi'l-mevzû'a*, thk. Muhammed İshâk es-Selefî, Riyad 1981.
-, *el-Ğummâz 'ale'l-lümmâz fî ehâdîsi'l-mevzû'a*, thk. Muhammed Abdülkâdir Atâ, Beyrut 1986.
-, *Tayyibü'l-keâm bi-fevâidi's-selâm*, thk. Enver b. Ebî Bekir eş-Şeyhî ed-Dâğistânî, Beyrut 2009.
-, *el-Muharrer fî ta'yîni't-talâk*, Mısır Mahtûta nr. 337228.
-, *Şifâü'l-eşvâk li-hükmi mâ yeksüru bey'uhü fî'l-esvâk*, Riyad Mahtûta nr. 2762.
-, *Zirvetü'l-vefâ bimâ yecibu li-hazreti'l-Mustafâ*, 1. baskı, thk. Abdürrezzâk İsâ, Mısır, 2008.
- Şemsüddîn, İbrâhim el-Hüseynî eş-Şafîî es-Semhûdî, *el-İşrâf 'alâ fezâili'l-eşrâf*, Mısır Mahtûta nr. 5/28.
- eş-Şevkânî, Muhammed b. Alî, *el-Bedri't-tâli' bi-mehâsine men ba'de'l-karni's-sâbi'*, I-II, Kahire 1348.

- Useylân, Abdullâh b. Abdirrahîm, *el-Medînetü'l-münevvere fî âsâri'l-müellifîn ve'l-bâhisîn kadîmen ve hadîsen*, Medine 1418.
- Tomar, Cengiz, “Sehâvî”, *DİA*, XXXVI, Ankara 2013.
- Yiğit, İsmâîl, “Kayıtbay”, *DİA*, Ankara 2013.
-, “Memlükler”, *DİA*, Ankara 2013.
- ez-Ziriklî, Hayrüddîn, *el-A'lâm*, I-VIII, Beyrut 2002.